

Nr 182.

Ankom till riksdagens kansli den 9 juni 1944 kl. 4 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkterna 126, 132, 134 och 150 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1944, föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1944/45

dels till Allmänna läroverken: Avlöningar ett förslagsanslag av 29 525 000 kronor;

dels till Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier ett anslag av 8 700 kronor;

dels till Kommunala läroverk: Bidrag till kommunala mellanskolor ett förslagsanslag av 4 050 000 kronor;

dels ock till Kurser för lärare vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter ett reservationsanslag av 29 500 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 207, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 25 februari 1944, föreslagit riksdagen att

1. besluta, att samrealskolorna i Örnsköldsvik och Ludvika skola från och med budgetåret 1944/45 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, successivt utbyggas till högre allmänna läroverk, omfattande, förutom nu befintliga realskollinjer, läroverket i Örnsköldsvik en fyraårig latinlinje och en fyraårig reallinje samt läroverket i Ludvika en treårig latinlinje och en treårig reallinje, under förutsättning att nämnda städer åtaga sig att i fråga om respektive högre allmänna läroverk ej mindre tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal än även bevilja ett engångsanslag av minst 5 000 kronor till komplettering av undervisningsmaterielen och utvidgning av biblioteket;

2. besluta, att vid högre allmänna läroverket för gossar i Malmö samt högre allmänna läroverken i Umeå och Västervik skola från och med budgetåret 1944/45 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, successivt inrättas nya gymnasielinjer, nämligen vid högre allmänna läroverket för gossar i Malmö en fyraårig reallinje i stället för en av de treåriga reallinjerna vid läroverket, vid högre allmänna läroverket i Umeå en treårig reallinje i stället för en av de fyraåriga reallinjerna vid läroverket samt vid högre allmänna läroverket i Västervik en treårig reallinje, under förutsättning att respektive städer förplikta sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt bostäder åt för vederbörande läroverk erforderlig vaktmästarpersonal;

3. godkänna av departementschefen angiven personalförteckning för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1944/45;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1944/45, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarbefattning vid samläroverk skall tillsättas, besluta, huruvida befattningen skall kungöras ledig såsom adjunktsbefattning eller ämneslärarinnebefattning;

5. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1944/45;

6. bemyndiga Kungl. Maj:t att — med iakttagande i huvudsak av de av departementschefen angivna grunderna — meddela beslut angående successiv utbildning från och med budgetåret 1944/45 av kommunala mellanskolor till samrealskolor, under förutsättning att respektive kommun förpliktar sig dels att i fråga om den ombildade läroanstalten tillhandahålla erforderlig möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal, dels ock, i den mån Kungl. Maj:t så finner påkallat, att intill ett belopp av 5 000 kronor bekosta komplettering av undervisningsmaterielen och utvidgning av biblioteket vid läroanstalten;

7. bemyndiga Kungl. Maj:t att förordna om de avvikelser från personalförteckningen och de överskridanden av maximerade poster i avlöningsstaten, som föranledas av beslut om kommunala mellanskolors utbildning till samrealskolor;

8. bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser i övrigt, som erfordras i samband med utbildningen av kommunala mellanskolor till samrealskolor;

9. till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 30 430 000 kronor;

10. till Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 12 000 kronor;

11. till Kommunala läroverk: Bidrag till kommunala mellanskolor för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 4 100 000 kronor;

12. till Kurser för lärare vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av 52 100 kronor;

13. till Psykologisk-pedagogiska institutet för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av 15 500 kronor.

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t vidare under åttonde huvudtiteln (punkterna 133, 135—138 samt 145—147 av förutnämnda statsrådsprotokoll för den 4 januari 1944) föreslagit riksdagen att

dels besluta, att de för budgetåret 1943/44 gällande provisoriska avlöningsbestämmelserna för övningslärare vid de högre kommunala skolorna skola äga tillämpning jämväl för budgetåret 1944/45;

dels medgiva, att för budgetåret 1943/44 gällande grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa övningslärare vid nämnda skolor skola äga tillämpning jämväl för budgetåret 1944/45;

dels till Kommunala läroverk: Bidrag till kommunala flickskolor för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 4 900 000 kronor;

dels till Kommunala läroverk: Bidrag till praktiska mellanskolor för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 2 400 000 kronor;

dels besluta, att gällande bestämmelser angående statsunderstöd för budgetåret 1943/44 till statsunderstödda enskilda läroanstalter skola äga huvudsaklig tillämpning jämväl för budgetåret 1944/45;

dels besluta, att till de statsunderstödda enskilda läroanstalterna må under budgetåret 1944/45 utgå tilläggsunderstöd i enlighet med vad departementschefen förordat;

dels till Privatläroverk: Bidrag till högre goss- och samskolor för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 658 600 kronor;

dels besluta, att den av 1933 års riksdag godkända ändringen i fråga om beloppet av grundunderstöd till högre flickskola skall äga tillämpning jämväl för budgetåret 1944/45;

dels till Privatläroverk: Bidrag till högre flickskolor för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 446 900 kronor,

därav 30 000 kronor skola användas till nedbringande av terminsavgifter under läsåret 1944/45 vid vissa högre flickskolor i Stockholm under villkor, att Stockholms stad för samma tid bidrager med enahanda belopp på sätt angivits i propositionen nr 252 till 1939 års lagtima riksdag och av departementschefen i förutnämnda statsrådsprotokoll för den 4 januari 1944;

dels till Privatläroverk: Bidrag till enskilda mellanskolor för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 54 100 kronor;

dels såsom Understöd åt vissa anstalter för utbildande av lärarinnor i kvinnlig slöjd för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 28 000 kronor;

dels såsom Bidrag till fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 80 000 kronor;

dels ock såsom Understöd till utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgöromål för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 14 900 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *H. Sten m. fl.* (I: 303) och den andra inom andra kammaren av fröken *Hildur Nygren m. fl.* (II: 478), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta om upprättande i Söderhamn av ett fullständigt läroverk från och med budgetåret 1944/45 i överensstämmelse med skolöverstyrelsens i motionerna refererade förslag och att för detta ändamål för samma budgetår bevilja ett anslag på 29 094 kronor;

dels en inom andra kammaren av herr *C. P. Olsson* i Mellerud väckt motion (II: 479), vari hemställts, att riksdagen med anledning av propositionen nr 207 måtte besluta att samrealskolan i Åmål från och med höstterminen 1944, eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämmer, ombildas till ett högre allmänt läroverk med såväl real- som latinlinje;

dels en inom första kammaren av herr *E. Sjödahl* väckt motion (I: 304), vari hemställts, att riksdagen måtte vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 207 uttala, 1:o att omfattningen av den undervisning, som bedrivs vid de kommunala mellanskolorna, i den mån den ligger inom gällande undervisningsplans ram, icke måtte vid ett förstatligande av dessa skolor förminska, 2:o att kommun, som önskar bibehålla fri skolgång för i kommunen hemmahörande elever vid kommunal mellanskola, som förstatligats, måtte tillerkännas rätt att vinna denna förmån åt eleverna genom att till vederbörande skola inbetala ett belopp per elev, motsvarande medeltalet per elev av terminsavgifter vid rikets samrealskolor, liksom det belopp, till vilket inskrivningsavgifterna skulle vart år uppgå, samt 3:o att kommunerna måtte ha rätt att bidra till den sociala omvårdnaden om eleverna i övrigt;

dels en inom andra kammaren av fröken *Hildur Nygren* väckt motion (II: 470), vari hemställts, att riksdagen måtte uttala sig för en sådan ändring i förslaget angående styrelsens sammansättning vid det psykologisk-pedagogiska institutet, att en ledamot i styrelsen måtte utses av föreningen för psykologisk-pedagogiska institutet eller eventuellt att Kungl. Maj:t måtte utse en ledamot i styrelsen för institutet efter förslag av föreningen för psykologisk-pedagogiska institutet;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *S. G. W. Wahlund* (I: 193) och den andra inom andra kammaren av fru *Anna Ronneböck m. fl.* (II: 183), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta bevilja Institutet för praktisk psykologi och yrkesvalfrågor ett statligt bidrag med 5 000 kronor för budgetåret 1944/45;

dels en inom första kammaren av herr *Oscar Olsson* väckt motion (I: 292), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, att de vid 1940 års riksdag fattade besluten om ett maximum av 35 lärjungar i realskolans högsta klass och avskaffande av rätten till uppdelning av vissa klasser med mer än 24 lärjungar måtte upphävas från läsåret 1944/45, samt, för möjliggörande härav, öka de i Kungl. Maj:ts proposition nr 207 upptagna förslagsanslagen

under punkterna 9 och 11 av 30 430 000 kronor och 4 100 000 kronor med sammanlagt 420 000 kronor;

dels en inom andra kammaren av herr *W. Sundström* i Skövde *m. fl.* väckt motion (II: 13), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att rektor vid högre allmänna läroverket i Skövde under den sexårsperiod, som började den 1 juli 1943, måtte erhålla placering i avlöningsgrupp II för rektorer vid högre allmänt läroverk, alltså såsom tidigare, eller om detta icke är möjligt, att nuvarande rektor vid läroverket från och med den 1 juli 1943 eller den 1 juli 1944 måtte till och med utgången av sexårsperioden, den 30 juni 1949, tillerkännas en personlig lönefyllnad av 500 kronor årligen;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *R. Wagnsson* (I: 291) och den andra inom andra kammaren av herr *I. Sefve* (II: 471), vari hemställts, att riksdagen måtte för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 6 500 kronor för anordnande i enlighet med skolöverstyrelsens ovan nämnda förslag av en kurs i psykologi för lärare vid kommunala flickskolor med flera läroanstalter;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *B. Ohlin* (I: 240) och den andra inom andra kammaren av fröken *Kerstin Hesselgren m. fl.* (II: 358), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta 1:o) att de kvinnliga lärare vid de högre kommunala skolorna, vilka avses i avlöningsreglementet för dessa skolor av den 30 juni 1943, måtte tillerkännas rätt till lön enligt högsta löneklassen inom den lönegrad, som är gällande för respektive befattningar; 2:o) att för kvinnliga lärare, som avses i tjänstepensionsreglementet för de högre kommunala skolorna av den 30 juni 1943, skall tillämpas tjänstepensionsunderlaget för den lönegrad, som motsvarar den för befattningen gällande;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *I. Anderson m. fl.* (I: 189) och den andra inom andra kammaren av fru *Hanna Rydh Munck af Rosenschöld m. fl.* (II: 185), vari hemställts, att riksdagen måtte 1:o) besluta höjning av den tillfälliga löneförbättringen för budgetåret 1944/45 i enlighet med skolöverstyrelsens förslag (statsverkspropositionen, åttonde huvudtiteln) a) åt lärare och lärarinnor vid högre goss- och samskolor (punkt 136) med i runt tal 78 000 kronor, b) åt lärare och lärarinnor vid högre flickskolor (punkt 137) med i runt tal 86 800 kronor och c) åt lärare och lärarinnor vid enskilda mellanskolor (punkt 138) med i runt tal 7 200 kronor, 2:o) för ändamålet anvisa för budgetåret 1944/45 behövt extra förslagsanslag på i runt tal 172 000 kronor;

dels en inom andra kammaren av herr *H. Lundh* väckt motion (II: 260), vari hemställts, att riksdagen med bifall till vad i statsverkspropositionens åttonde huvudtitel under punkterna 136—138 föreslagits ville hos Kungl. Maj:t hemställa om igångsättande snarast av en allsidig, förutsättningslös utredning av de statsunderstödda enskilda läroanstalternas löne- och pensions-

förhållanden och om de till dessa läroanstalter utgående statsunderstödens form och omfattning;

dels en inom andra kammaren av fru *Hanna Rydh Munck af Rosenschöld* och fröken *Kerstin Hesselgren* väckt motion (II: 292), vari hemställts, att riksdagen för budgetåret 1944/45 anslår behövt förslagsanslag för höjande av löneförbättringen för heltidsanställda lärarinnor vid Handarbetets vänners och Andrea Eneroths seminarium från 500 kronor till 1 000 kronor, för timlärarinnor i slöjd vid samma seminarium från 15 kronor till 30 kronor för veckotimme och för timlärarinnor i kvinnlig slöjd vid Maria Nordenfelts seminarium från 10 kronor till 20 kronor för veckotimme eller tillhopa 2 650 kronor;

dels en inom andra kammaren av fru *Hanna Rydh Munck af Rosenschöld* och fröken *Kerstin Hesselgren* väckt motion (II: 363), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att en utredning med åtföljande löne reglering för lärarinnorna vid fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala liksom för lärarinnorna vid övriga enskilda statsunderstödda skolköks- och handarbetsseminarier måtte komma till stånd, samt att riksdagen måtte för budgetåret 1944/45 anslå behövt förslagsanslag för höjande av den tillfälliga löneförbättringen för vid fackskolan heltidsanställda lärarinnor från 400 till 800 kronor och för timlärarinnor i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd från 10 kronor till 20 kronor per veckotimme eller tillhopa 10 900 kronor;

dels en inom andra kammaren av fru *Hanna Rydh Munck af Rosenschöld* och fröken *Kerstin Hesselgren* väckt motion (II: 291), vari hemställts, att riksdagen för budgetåret 1944/45 anslår behövt förslagsanslag för höjande av löneförbättringen för heltidsanställda lärarinnor vid Ateneums skolköksseminarium från 500 kronor till 1 000 kronor och vid Göteborgs skolköksseminarium från 400 kronor till 800 kronor eller tillhopa 900 kronor;

dels en inom andra kammaren av herr *H. Lundh m. fl.* väckt motion (II: 111), vari hemställts, att riksdagen med bifall till vad under punkterna 145—147 i statsverkspropositionens åttonde huvudtitel föreslagits ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en snabb allsidig utredning av löneförhållandena vid de privata seminarierna för utbildande av lärarinnor i kvinnlig slöjd och i hushållsgöromål samt om storleken av de härför utgående statsanslagen;

dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *I. Persson m. fl.* (I: 59) och den andra inom andra kammaren av herr *H. R. Nilson* i Spånstad *m. fl.* (II: 88), vari hemställts, 1:o att riksdagen för budgetåret 1944/45 måtte anslå 100 000 kronor till stipendier för korrespondensstudier för obemedlade eller mindre bemedlade studiebegåvade ungdomar, 2:o att riksdagen för samma budgetår måtte anslå 50 000 kronor att användas för statsbidrag till anskaffande av lokaler för s. k. robertsforsskolor, samt 3:o att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära, att 1940 års skolutredning måtte erhålla i uppdrag att särskilt utreda frågan

om att för landsbygdens ungdom skapa möjligheter att erhålla en efter bygdens yrkes- och kulturliv anpassad undervisning, varvid särskilt bör tillses, att undervisningen kan ske ute i bygden så långt detta är möjligt;

dels en inom andra kammaren av herr *C. O. Nolin m. fl.* väckt motion (II: 348), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om utredning och förslag rörande statligt understöd för deltagande i viss korrespondensundervisning;

dels en inom första kammaren av herr *E. Hage* väckt motion (I: 241), vari hemställts, att riksdagen måtte för budgetåret 1944/45 anslå ett förslagsanslag av 50 000 kronor för understödjande av den undervisningsverksamhet, som i motionen omnämnts, eventuellt genom deltagande med viss procent i landstings eller kommuns havda kostnader för ändamålet;

dels ock en inom andra kammaren av herr *T. Nilsson* i Stockholm *m. fl.* väckt motion (II: 18), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville begära utvidgade direktiv till 1940 års nu arbetande skolutredning, varigenom denna 1:o erhöle i uppdrag att med ändring av nu förordade förslag, avseende att komma företrädesvis landsbygdens befolkning till godo, utarbeta och framlägga förslag till stödåtgärder för att underlätta tillträdet till högre skolundervisning för därtill lämpade barn från ekonomiskt svagt ställda familjer i hela riket, landsbygden såväl som städer och skolorter, samt 2:o erhöle i uppdrag att utreda frågan om möjligheterna att vid en eller flera av landets folkhögskolor inrätta ett »specialgymnasium» med sikte på att tillgodose de senväckta studiebegåvningarnas utbildningsbehov och skapa en kanal mellan det fria och frivilliga folkbildnings- och studiearbetet och den reguljära, högre skolundervisningen.

Beträffande motiveringarna till de motionsvis gjorda yrkandena hänvisas, i den mån desamma ej framgå av den nedan lämnade redogörelsen, till motionerna.

I. Organisatoriska förändringar.

1. Upprättande av nya statliga gymnasier.

Genom beslut av 1942 års riksdag ha nya statliga gymnasier tillkommit i Boden och Hässleholm. Under Kungl. Maj:ts prövning ha emellertid sedan flera år tillbaka legat åtskilliga framställningar om inrättande av statliga gymnasier även på andra platser i landsorten. Redan under åren 1937—1939 ifrågasattes sålunda inrättande av statliga gymnasier i följande åtta städer, nämligen Arvika, Avesta, Karlshamn, Ludvika, Sollefteå, Söderhamn, Åmål och Örnsköldsvik. Med anledning av ett av 1939 års lagtima riksdag därom uttalat önskemål tillkallade chefen för ekklesiastikdepartementet den 17 juni

1939 statssekreteraren Börje Knös såsom sakkunnig för att utreda frågan angående utvidgning av den statliga gymnasieorganisationen. *Den sakkunnige* överlämnade den 30 april 1940 betänkande och förslag i ämnet. Den sakkunnige förklarade sig ha utgått från de förutsättningar, som föreläge vid början av och under hösten 1939, och uttalade, att utredningen byggde på ett på normala förhållanden baserat läge i såväl statsekonomiskt som andra hänseenden. Med utgångspunkt från nämnda förutsättningar hemställde den sakkunnige, att, därest en utvidgning av gymnasieorganisationen för närvarande ansåges böra komma till stånd, statliga gymnasier skulle i nedanstående ordning upprättas på följande orter (här bortses från orter, där statliga gymnasier sedermera upprättats):

1. Ludvika (3-årigt latin- och 3-årigt realgymnasium),
 2. Örnsköldsvik (4-årigt latin- och 4-årigt realgymnasium),
 3. Söderhamn (3-årigt realgymnasium))
 4. Kiruna (3-årigt latin- och 3-årigt realgymnasium))
 5. Arvika (3-årigt realgymnasium))
- } genom förstatligande av därvarande kommunala gymnasier.

Den sakkunniges utredning har överlämnats till 1940 års skolutredning för att tagas i beaktande i samband med utredningsuppdraget.

Med anledning av att sedermera förnyade framställningar gjorts om upprättande av statliga gymnasier i Arvika, Ludvika, Sollefteå och Örnsköldsvik har skolöverstyrelsen anbefallts att avgiva utlåtande beträffande dessa framställningar. *Skolöverstyrelsen* har i utlåtande den 30 januari 1943 över nämnda framställningar även upptagit frågan om inrättande av ett statligt gymnasium i Avesta.

Skolöverstyrelsen har funnit starka skäl tala för upprättande av statliga gymnasier i Örnsköldsvik, Ludvika, Sollefteå och Avesta och ansett att gymnasierna böra erhålla följande organisation:

Örnsköldsvik:	4-årigt latin- och 4-årigt realgymnasium;
Ludvika:	3- » » » 3- » » ;
Sollefteå:	4- » » » 3- » » ;
Avesta:	3- » » » 3- » » .

I fråga om Arvika tillstyrker överstyrelsen ett anslag av 6 000 kronor såsom bidrag till det kommunala gymnasiet därstädes.

Överstyrelsen har i anslutning till sitt utlåtande över sakkunnigutredningen åberopat följande tabell för jämförelse mellan gymnasiebehovet i de olika länen:

L ä n	Antal barn i skolåldern ¹	Antal lär- jungar i gymnasiet (utom I ¹) ht. 1942	Antal lärjung- ar i gymnasiet på 1 000 barn i skolåldern	Kvoten, re- ducerad till riksmedel- talet 100
1. Stockholms stad	39 124	2 255	58	360
2. Malmöhus län	58 664	1 490	25	159
3. Uppsala »	15 888	384	24	151
4. Göteborgs och Bohus län	50 885	1 204	24	148
5. Östergötlands »	35 962	658	18	114
6. Värmlands »	32 196	496	15	96
7. Jönköpings »	27 623	405	15	92
8. Södermanlands »	21 490	305	14	89
9. Örebro »	22 227	293	13	82
10. Skaraborgs »	28 106	360	13	80
11. Kronobergs »	19 188	231	12	75
12. Blekinge »	18 223	216	12	74
13. Hallands »	18 308	216	12	74
14. Västerbottens »	32 463	364	11	70
15. Västmanlands »	18 370	196	11	67
16. Kalmar »	27 688	283	10	64
17. Gotlands »	7 287	71	10	61
18. Älvsborgs »	37 302	355	10	60
19. Västernorrlands »	36 965	351	10	59
20. Gävleborgs »	34 505	302	9	55
21. Norrbottens »	33 796	293	9	54
22. Jämtlands »	17 658	152	9	54
23. Kristianstads »	31 984	270	8	53
24. Stockholms »	30 004	229	8	48
25. Kopparbergs »	28 025	212	8	47
Hela landet	723 931	11 591	16	100

¹ (7—14 år) vid mitten av kalenderåret 1938, senaste officiella siffror.

Vid 1943 års riksdag framställdes i motionen I: 211 och den därmed likalydande motionen II: 311 yrkande om upprättande av ett statligt gymnasium i Örnsköldsvik. Tillika föreslogs i motionen I: 229 och den likalydande motionen II: 330, att samrealskolan i Ludvika skulle ombildas till högre allmänt läroverk. I sin skrivelse nr 229 (s. 6) anförde riksdagen härom:

Riksdagen, som delar departementschefens uppfattning, att starka skäl tala för upprättandet av nya statliga gymnasier i landsorten, exempelvis i Örnsköldsvik och Ludvika eller på annan ort i Bergslagen samt i Sollefteå, vill understryka önskvärdheten av att i första hand de delar av landet, vilka

för närvarande intaga en i gymnasiehänseende mindre gynnad ställning, bli tillgodosedda med gymnasier. I nu rådande läge anser riksdagen i likhet med departementschefen, att försiktighet beträffande utvidgning av gymnasieorganisationen i allmänhet bör iakttagas, och kan därför icke bifalla de i motionerna framställda yrkandena. Riksdagen förutsätter emellertid, att 1940 års skolutredning ägnar frågan om den nuvarande fördelningen av de statliga gymnasierna mellan olika delar av landet en ingående översyn, i syfte att i sådant avseende ernå en ur olika synpunkter jämn och rättvis uppdelning av desamma. Härvid synes böra beaktas, att upprättandet av ett gymnasium på ett håll måhända kan kompenseras genom en avveckling på ett annat håll av gymnasielinjer, som äro svagt rekryterade. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan nämnda översyn vidtagits och därest de statsfinansiella förhållandena sådant medgiva, för riksdagen framlägga förslag i ämnet. Riksdagen anser sig likväl böra framhålla, att synnerligen starka skäl tala för upprättandet snarast möjligt av ett statligt gymnasium i Örnsköldsvik, vilken fråga torde kunna lösas utan avvaktan på att resultatet av omfördälda översyn föreligger.

Stadsfullmäktige i Ludvika ha inkommit med framställning om upprättande av ett statligt gymnasium i staden från och med läsåret 1944/45. *Stadsfullmäktige i Hedemora* ha hemställt, att frågan om inrättande av ett statligt gymnasium för södra Dalarna måtte snarast upptagas till behandling men att dessförinnan en förnyad och allsidig utredning måtte göras rörande den lämpligaste platsen för gymnasiet, därvid gymnasiets förläggande till Hedemora bör övervägas.

Vidare ha *stadsfullmäktige i Söderhamn* anhållit, att därvarande kommunala gymnasium måtte förstатligas från och med nästa budgetår och att därvid förutom den nuvarande reallinjen måtte upprättas en latinlinje. *Skolöverstyrelsen* har tillstyrkt denna framställning. Överstyrelsen har dock framhållit, att frågan om gymnasium i Ludvika borde lösas samtidigt med eller före frågan om gymnasium i Söderhamn, och har därför upprepat sin hemställan om ombildning av samrealskolan i Ludvika. Statsverkets kostnad för upprättande av ett gymnasium i Söderhamn har överstyrelsen beräknat till 29 094 kronor under första året och 98 414 kronor vid fullt utbyggd organisation. *Statskontoret* har föreslagit, att överstyrelsens hemställan om inrättande av statliga gymnasier i Ludvika och Söderhamn icke måtte föranleda till annan åtgärd än att handlingarna i ärendet överlämnas till 1940 års skolutredning för att tagas i beaktande vid förutnämnda översyn av gymnasiefördelningen i landet.

Slutligen har *skolöverstyrelsen* upprepat sin tidigare hemställan om ombildning av samrealskolan i Örnsköldsvik till högre allmänt läroverk, vilken ombildning enligt överstyrelsens förslag bör ske från och med läsåret 1944/45. Såsom villkor härför bör uppställas bland annat, att staden åtager sig att bevilja ett engångsanslag av minst 5 000 kronor till bestridande av kostnader för komplettering av undervisningsmateriel och utvidgning av biblioteket. — Motsvarande villkor bör enligt överstyrelsen även gälla Ludvika.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Den statliga gymnasieorganisationen undergick efter 1927 års skolreform en stark ökning i fråga om såväl antalet gymnasier och gymnasielinjer som antalet elever. Utvidgningen av den yttre organisationen hejdades genom krisens inträde. Efter år 1939 har sålunda antalet gymnasier ökats endast med två, nämligen i Boden och Hässleholm — jag bortser härvid från utbyggandet av högre lärarinneseminariets övningsskola till statens normalskola. Återhållsamheten i fråga om utvidgning av gymnasieorganisationen har delvis berott på det statsfinansiella läget. I detta sammanhang bör dock även erinras om att riksdagen vid mer än ett tillfälle uttalat, att en ansvällning av gymnasieorganisationen i allmänhet borde undvikas. Slutligen har det syntts angeläget att söka förbättra möjligheterna till utbildning för de praktiska — i första hand tekniska — yrkena, inom vilka stor efterfrågan på arbetskraft råder, innan mera omfattande åtgärder vidtagas, vilka kunna leda till en ännu svårare trängsel på redan överbefolkade teoretiska banor. Dessa skäl tala alltjämt mot att mera vittgående förslag om utökning av den allmänna gymnasieorganisationen framföras.

Emellertid kan organisationens utformning icke gärna fastslås för längre tid framåt. Ändringar i befolkningsfördelningen inom landet och andra utvecklingsfaktorer nödvändiggöra — trots de nyss nämnda förbehållen — tid efter annan upprättande av nya gymnasier. Riksdagen har pekat på möjligheten att upprätta nya gymnasier inom den nuvarande kostnadsramen genom att i stället nedlägga svagt frekventerade linjer. I själva verket pågår också en successiv indragning av tynande gymnasielinjer. För närvarande gäller sålunda intagningsförbud för ett tiotal sådana linjer. Ehuru det totala antalet klassavdelningar på gymnasiestadiet sedan år 1939 ökats med 31, har antalet nybörjaravdelningar i gymnasiet under samma tid nedgått med 12. Den starkaste minskningen av antalet nybörjaravdelningar i gymnasiet inträdde med höstterminen 1943, då antalet sådana avdelningar nedgick med 5, medan samtidigt antalet avdelningar på gymnasiets övriga stadier bibehöll sig oförändrat. Den sistnämnda inskränkningen av nybörjaravdelningarna — vilken berodde på riksdagens beslut att maximera antalet — kan antagas för de närmaste åren medföra en successiv nedgång i totalantalet klassavdelningar. Den sålunda väntade beskränningen av gymnasieorganisationen synes mig i sin mån försvara, att frågor om inrättande av nya gymnasier ånyo upptagas till prövning. Det bör därvid framhållas, att antalet gymnasielinjer och lärjungenumrären icke ha något enkelt samband med varandra. Likaväl som lärjungeantalet kan ökas, även om organisationen bibehålles oförändrad, så behöver å andra sidan en utvidgning av organisationen icke medföra en ökning av antalet elever.

Riksdagen har uttalat, att fördelningen av de statliga gymnasierna borde underkastas översyn av 1940 års skolutredning och att förslag i ämnet först därefter borde underställas riksdagen. Dock syntes frågan om inrättande av ett statligt gymnasium i Örnsköldsvik kunna lösas utan avvaktan på resultatet av översynen, emedan synnerligen starka skäl talade för upprättande snarast möjligt av ett gymnasium i nämnda stad. I det år 1940 avgivna sakkunnigförslag, som omnämns i den föregående redogörelsen, har Örnsköldsvik upptagits som nummer två bland de platser, vilka främst borde komma i fråga vid upprättande av nya statliga gymnasier, medan skolöverstyrelsen i sitt år 1943 avgivna förslag placerat denna stad främst. Ehuru Västernorrlands län i gymnasiehänseende icke hör till de allra minst gynnade

länen, framträder behovet av ett nytt gymnasium där synnerligen starkt. Orsaken härtill är framför allt den starka utvecklingen av industrien och av befolkningsnumerären i mellersta Ångermanland. Denna utveckling har tagit sig uttryck bland annat däri, att samrealskolan i Örnsköldsvik numera är den största fristående realskolan i landet, om man bortser från realskolorna i rikets tre största städer. Med hänsyn till de i fråga om Örnsköldsvik föreliggande omständigheterna föregripes icke skolutredningens översyn, om ett statligt gymnasium upprättas där. Gymnasiet bör i enlighet med sakkunnigförslaget och skolöverstyrelsens förslag omfatta en fyraårig latinlinje och en fyraårig reallinje.

Även i en annan del av landet är behovet av gymnasier så starkt, att det bör tillgodoses, utan att denna översyn avvaktas, nämligen i Bergslagen. Kopparbergs län är i fråga om gymnasier det minst gynnade av länen. Den sakkunniges förslag upptager i första rummet ett gymnasium i Ludvika. Skolöverstyrelsen har placerat detta gymnasium som nummer två. Även andra orter i Bergslagen ha varit under diskussion som förläggningsorter. Vid valet av plats bör Ludvika erhålla företräde på grund av dess större realskola, lärjungeområdets omfattning och avståndet till närmaste gymnasium. På sätt den sakkunnige och skolöverstyrelsen föreslagit, bör gymnasiet bestå av en treårig latinlinje och en treårig reallinje.

Starka skäl tala för att nya gymnasier upprättas även på andra platser i landsorten än här ovan föreslagits. På grund av de statsfinansiella förhållandena vill jag dock icke för närvarande, innan ännu en allmän överblick över landets gymnasieförhållanden och utbildningsmöjligheter i övrigt vunnits, förorda inrättande av fler nya gymnasier än de båda nu föreslagna, vilka torde vara de mest angelägna.

De ifrågasatta gymnasierna i Örnsköldsvik och Ludvika böra, därest lokalfrågorna kunna nöjaktigt ordnas, upprättas successivt från och med nästa budgetår. Statens kostnader för dessa gymnasier ha av skolöverstyrelsen beräknats till omkring 44 000 kronor under det första budgetåret och cirka 204 000 kronor vid fullt utbyggd organisation. Till kostnadsfrågan återkommer jag i det följande. För upprättande av gymnasierna böra uppställas sedvanliga villkor beträffande tillhandahållande av lokaler m. m., varjämte i enlighet med skolöverstyrelsens förslag bör fordras, att vederbörande kommuner bevilja ett engångsanslag av minst 5 000 kronor till bestridande av kostnader för komplettering av undervisningsmateriel och utvidgning av biblioteket.

Utskottet.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår uttalade riksdagen i fjol (skrivelse nr 229), att riksdagen fann starka skäl tala för upprättandet av nya statliga gymnasier i landsorten, exempelvis i Örnsköldsvik och Ludvika eller på annan ort i Bergslagen samt i Sollefteå. Riksdagen ansåg sig böra understryka önskvärdheten av att i första hand de delar av landet, vilka för närvarande intoge en i gymnasiehänseende mindre gynnad ställning, bleve tillgodosedda med gymnasier. Riksdagen förutsatte, att 1940 års skolutredning ägnade frågan om den nuvarande fördelningen av de statliga gymnasierna mellan olika delar av landet en ingående översyn, i syfte att i sådant avseende ernå en ur olika synpunkter jämn och rättvis uppdelning av desamma. Det borde ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan nämnda översyn vidtagits

och därest de statsfinansiella förhållandena sådant medgåve, för riksdagen framlägga förslag i ämnet. Riksdagen ansåg sig emellertid böra framhålla, att synnerligen starka skäl talade för upprättandet snarast möjligt av ett statligt gymnasium i Örnsköldsvik, vilken fråga torde kunna lösas utan avvaktan på att resultatet av omförmälda översyn föreläge.

Kungl. Maj:ts förevarande förslag innebär, att statliga gymnasier skola från och med nästa budgetår eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, upprättas i Örnsköldsvik och Ludvika. Enligt utskottets mening hava bärande skäl blivit anförda för upprättande av dessa gymnasier, varför utskottet tillstyrker bifall till ifrågavarande förslag.

Vad beträffar de i motionerna I: 303 och II: 478 samt II: 479 framställda yrkandena om upprättande av statliga gymnasier i Söderhamn och i Åmål vill utskottet framhålla, att dessa förslag visserligen kunna betecknas såsom väl motiverade, men att utskottet likväl icke är berett att innan en allmän överblick över landets gymnasieförhållanden och utbildningsmöjligheter i övrigt vunnits — frågor som för närvarande ligga under skolutredningens bedömande — intaga en positiv ställning till motionärernas förslag. Utskottet anser sig alltså icke kunna tillstyrka bifall till ifrågavarande motioner.

2. Anordnande av nya linjer vid vissa gymnasier.

I sin skrivelse 1943: 229 yttrade riksdagen, att riksdagen ansåge vad i motionerna I: 22 och II: 31 anförts beträffande inrättande av en realgymnasielinje vid hög re allmänna läroverket i Västervik, som för närvarande endast hade en latingymnasielinje, vara värt beaktande. Det syntes böra ankomma på Kungl. Maj:t att efter verkställd närmare utredning i ärendet i första hand pröva förevarande fråga. Riksdagen ifrågasatte, huruvida icke, därest nämnda läroverk befundes böra utrustas jämväl med realgymnasium, detta kunde ske genom överflyttande till läroverket av en redan nu på annat håll befintlig realgymnasielinje, varigenom en ansvällning av gymnasieorganisationen med därav betingade kostnader för statsverket kunde undvikas.

Vidare framhöll riksdagen beträffande ett i motionen II: 317 framställt yrkande om inrättande av ett 4-årigt realgymnasium vid hög re allmänna läroverket för gossar i Malmö, för den händelse att till läroverket förlades en provårskurs, att vad i motionen anförts syntes tala för en sålunda ifrågasatt omorganisation av läroverket. Det torde emellertid böra i första hand ankomma på Kungl. Maj:t att efter verkställd närmare utredning taga frågan under omprövning. Befundes en dylik organisationsändring av läroverket böra äga rum, borde detta enligt riksdagens mening kunna ske utan att antalet klassavdelningar vid läroverket ökades, något som i motionen även syntes ha åsyftats. Skulle så bli förhållandet hade riksdagen icke något att erinra mot att Kungl. Maj:t meddelade beslut om en dylik organisationsändring från och med nästa läsår.

Sedan skolöverstyrelsen anbefallts inkomma med förslag i ämnet, har *skolöverstyrelsen* föreslagit, att från och med nästa budgetår en 4-årig realgymnasielinje skall inrättas vid gossläroverket i Malmö, varvid en av de 3-åriga realgymnasielinjerna skulle successivt nedläggas, och att en 3-årig realgymnasielinje måtte från och med samma läsår successivt nyinrättas vid läroverket i Västervik. Tillika har överstyrelsen hemställt, att en 3-årig realgymnasielinje måtte från och med läsåret 1944/45 successivt upprättas vid högre allmänna läroverket i Umeå i stället för en av de 4-åriga realgymnasielinjerna där.

Beträffande högre allmänna läroverket i Västervik har skolöverstyrelsen anfört i huvudsak följande.

Detta läroverk är organiserat med en 4-årig och två 5-åriga realskolelinjer (med en avdelning av realskolans avslutningsklass) samt en 4-årig latinalgymnasielinje. Läroverkets gymnasium ägde från slutet av 1850-talet endast reallinje, vilken under åren 1931—1935 successivt utbyttes mot latinlinje. Erforderliga speciallokaler jämte utrustning för ett realgymnasium förefinnas därför redan.

Läroverket är vid sidan av högre realläroverket på Norrmalm i Stockholm för närvarande det enda läroverk i riket, som icke har såväl latin- som reallinje. Den minskade tillströmningen till latinlinjen och den ökade anslutningen till reallinjen gör sig gällande även för läroverket i Västervik. Anledningen till att läroverket utrustats med endast en gymnasielinje torde främst ha varit, att realskolan tidigare icke utgjorde tillräckligt underlag för ett större gymnasium. Lärjungeantalet i realskolan utgjorde hösten 1930 endast 113 men har nu stigit till 278. I fråga om realskolans storlek överträffar läroverket tolv högre allmänna läroverk med såväl latin- som realgymnasium. Några betänkligheter med hänsyn till läroverkets storlek synas därför icke numera böra hindra upprättande av en realgymnasielinje. Denna bör vara 3-årig.

Enligt inhämtade uppgifter skulle cirka hälften av de nuvarande lärjungarna i latinalgymnasiet ha valt reallinjen, om en sådan funnits. Av lärjungarna i realskolans näst högsta och högsta klasser ämna 8, respektive 15 övergå till realgymnasium. Ett tiotal elever i de närmast belägna läroverken skulle ha besökt en reallinje i Västervik. Den föreslagna linjen kan således förväntas erhålla tillfredsställande rekrytering. Dock torde åtminstone under en del år framåt samläsning mellan latin- och reallinjen kunna beräknas i tämligen stor omfattning. Kostnaden för upprättandet av den nya linjen torde komma att uppgå till 9 805 kronor under första året och 33 209 kronor vid fullt genomförd organisation.

Såsom villkor för organisationsändringen torde böra föreskrivas, att vederbörande kommun åtager sig att tillhandahålla *dels* för ifrågavarande realgymnasium erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, *dels* för läroverket i dess helhet bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal.

Med anledning av vad riksdagen anfört rörande överflyttning till läroverket av en redan nu på annat håll befintlig realgymnasielinje får överstyrelsen framhålla, att vissa latinlinjer äro svagt besatta men att reallinjerna alla äro väl besatta. Endast vid två läroverk finnes en första realring med mindre än 20 lärjungar. Överstyrelsen kan därför icke finna, att behovet av reallinje i

Västervik skulle kunna tillgodoses genom överflyttning av någon realgymnasielinje från annan ort, utan att där ett minst lika stort behov skulle bli otillfredsställt.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Riksdagen har bemyndigat Kungl. Maj:t att besluta ombildning från och med innevarande läsår av en treårig realgymnasielinje vid högre allmänna läroverket för gossar i Malmö till fyraårig. Denna förändring, som ännu ej kunnat genomföras, bör på sätt skolöverstyrelsen föreslagit komma till stånd successivt från och med nästa budgetår. Vid högre allmänna läroverket i Umeå bör vidare en fyraårig realgymnasielinje successivt från och med budgetåret 1944/45 ombildas till treårig med hänsyn till det ökade antalet kommunala mellanskolor och högre folkskolor inom gymnasieområdet samt på grund av tillkomsten av en provårskurs vid läroverket. De sålunda föreslagna omändringarna kunna sägas kompensera varandra. De innebära ingen ökning av antalet klassavdelningar vid respektive läroverk och medföra ingen kostnadsökning för statsverket. Den av skolöverstyrelsen berörda frågan om ökning av antalet klassavdelningar vid läroverket i Umeå under övergångsåren torde icke behöva avgöras nu. Såsom förutsättning för den ifrågavarande omorganisationen av läroverket i Umeå bör gälla, att staden ikläder sig förpliktelser i fråga om tillhandahållande av lokaler m. m., på sätt överstyrelsen föreslagit. Vad angår gossläroverket i Malmö, har nämnda stad redan fattat positivt beslut i motsvarande fråga.

Högre allmänna läroverket i Västervik och högre realläroverket på Norrmalm i Stockholm äro nu de enda högre läroverk, som — bortsett från den under uppbyggnad varande statens normalskola — icke ha både latin- och realgymnasium. Den allmänna förskjutningen av lärjungestillströmningen från latin-gymnasiet till realgymnasiet har framkallat ett behov av en reallinje även vid läroverket i Västervik. Enligt de av skolöverstyrelsen lämnade uppgifterna torde den starkt ökade elevnumerären vid läroverkets realskola och övriga högre skolor inom gymnasieområdet utgöra ett tillfredsställande underlag för en sådan linje. Jag anser mig böra tillstyrka, att en treårig reallinje inrättas vid läroverket successivt från och med nästa budgetår. Kostnaden för linjen beräknas till omkring 9 800 kronor under det första budgetåret och till cirka 33 000 kronor vid fullt genomförd organisation. Till kostnadsfrågan ämnar jag i det följande återkomma. För linjens inrättande böra uppställas de av skolöverstyrelsen angivna villkoren rörande tillhandahållande av lokaler m. m. Såsom överstyrelsen anfört, torde inrättandet av denna nya linje icke kunna kompenseras genom nedläggande av någon svagt frekventerad realgymnasielinje vid annat läroverk, då alla realgymnasielinjer äro väl besatta. Huruvida någon mindre väl besökt latin-gymnasielinje skall kunna indragas, är en fråga, till vilken jag längre fram vill återkomma. Jag erinrar endast om att den i det föregående omtalade minskningen i antalet gymnasielinjer i samtliga fall hänför sig till latinlinjen och att man följaktligen bör gå fram med försiktighet, om det gäller att ytterligare inskränka antalet ifrågavarande avdelningar.

I enlighet med departementschefens förslag tillstyrker utskottet, att från och med budgetåret 1944/45 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, vid högre allmänna läroverket för gossar i Malmö inrättas en fyraårig reallinje i stället för en av de treåriga reallinjerna vid läroverket, att vid högre

Utskottet.

allmänna läroverket i Umeå inrättas en treårig reallinje i stället för en av de fyraåriga reallinjerna vid läroverket samt att vid högre allmänna läroverket i Västervik inrättas en treårig reallinje.

3. Ombildning av kommunala mellanskolan i Solna till samrealskola.

Den år 1919 inrättade högre folkskolan i Solna ombildades år 1923 till kommunal mellanskola.

I *propositionen 1942: 255* framlades ett förslag till ändring av läroverksorganisationen i Stockholm, närmast föranlett av högre lärarinneseminariets nedläggande. I propositionen nämndes, att Solna kommunalnämnd hemställt om inrättande av ett högre allmänt läroverk i de nordvästra förortskommunerna. Dessa förorter utgjorde enligt kommunalnämndens mening en del av Stockholm som regional enhet, varför deras läroverksbehov borde beaktas i samband med en omändring av läroverksorganisationen i Stockholm. Vid sin anmälan av ärendet anslöt departementschefen sig icke till denna uppfattning utan ansåg stockholmsorganisationen kunna behandlas för sig. Departementschefen förordade dock utredning om de nordvästra förorternas läroverksproblem.

1942 års riksdag (skrivelsen nr 406) ansåg den föreslagna omorganisationen av läroverken i Stockholm alltför omfattande och avlog därför propositionen. Med anledning av väckta motioner framhöll riksdagen, att den lämpliga regionala fördelningen av läroverken i Stockholm borde bedömas med hänsyn även till förorternas behov. Omorganisationsfrågan borde enligt riksdagens åsikt underkastas förnyad utredning.

Med anledning av riksdagens ställningstagande anbefalldes Kungl. Maj:ts skolöverstyrelsen att med beaktande av vad riksdagen i ämnet anfört verkställa förnyad utredning av frågan. Genom särskild remiss överlämnades ovan nämnda framställning från Solna kommunalnämnd till överstyrelsen för att tagas i beaktande i samband med utredningsuppdraget.

Skolöverstyrelsen inkom den 31 oktober 1942 med förnyad utredning i ämnet. Utredningen utmynnade i förslag, att Stockholms läroverksfråga skulle lösas *antingen* på sätt i propositionen 1942: 255 förordats, *eller* på nämnda sätt i förening med upprättande av ett högre allmänt läroverk även i Solna, uppbyggt på samrealskolan i Sundbyberg jämte den kommunala mellanskolan i Solna, vilken i så fall skulle förstärkas. Den sålunda bildade realskolan skulle förstärkas med en femårig linje från Vasa realskola i Stockholm. Gymnasiet skulle sammansättas av en fyraårig latingymnasielinje och en treårig realgymnasielinje genom utflyttning av linjer från stockholmsläroverk.

I *propositionen 1943: 150* föreslogs en mera begränsad omorganisation av läroverksväsendet i Stockholm, än skolöverstyrelsen förordat. I vissa gymnasiefrågor ansågs beslut böra fattas senare. Vid sin anmälan av ärendet anförde

departementschefen beträffande överstyrelsens alternativa förslag om upprättande av ett högre allmänt läroverk i Solna, att han icke ansett sig böra för det dåvarande biträda detta förslag. Departementschefen anslöt sig visserligen till riksdagens uppfattning, att frågan om den lämpliga regionala fördelningen av Stockholms läroverkslinjer borde bedömas med hänsyn tagen även till de förortsområden, vilka fölle utanför huvudstaden såsom administrativ enhet. Vid den prövning, departementschefen ägnat frågan bland annat ur denna synpunkt, hade departementschefen emellertid kommit till den uppfattningen, att ett slutligt ställningstagande till de nordvästra förorternas läroverksproblem måste anstå, till dess gynnsammare förutsättningar ur olika synpunkter föreläge.

I *motionerna I: 227 och II: 331* till 1943 års riksdag hemställdes, att en 5-årig realskollinje redan höstterminen 1943 skulle överflyttas från Vasa realskola till samrealskolan i Sundbyberg med provisorisk förläggning till Solna. Tillika hemställdes, att beslut skulle fattas om upprättande framdeles av ett högre allmänt läroverk i Solna eller, om detta ej kunde bifallas, att förslag om upprättande av ett sådant läroverk skulle begäras hos Kungl. Maj:t. A /

1943 års riksdag (skrivelsen nr 229) biföll det i propositionen framlagda förslaget till ändring av läroverksorganisationen i Stockholm. Riksdagen underströk, att frågan om gymnasieorganisationen borde utredas ytterligare liksom även spörsmålet om den lämpliga regionala fördelningen av Stockholms gymnasielinjer, vilket syntes böra bedömas med hänsyn tagen även till de förortsområden, vilka fölle utanför huvudstaden som administrativ enhet. Med hänsyn härtill vore riksdagen icke då beredd att uttala sig i positiv riktning för de i nämnda motioner framställda förslagen, vilka syftade till upprättandet av ett högre allmänt läroverk i Solna.

I sistnämnda skrivelse anhöll riksdagen i annat sammanhang om förslag snarast möjligt rörande fortsatt förstatligande av de kommunala mellanskolorna i riket. Riksdagen åsyftade härvid endast förstatligande av sådana skolor, som icke blott tillgodose det egna skolområdet utan ha sitt rekryteringsområde inom en tämligen vidsträckt rayon.

På vederbörligt uppdrag har *skolöverstyrelsen* i skrivelse den 12 november 1943 framlagt förslag till förstatligande av kommunala mellanskolor i anslutning till vad riksdagen anfört. Förslaget innebär, att 24 mellanskolor skola gruppvis ombildas till statliga samrealskolor. Vid förslagets upprättande har överstyrelsen tillämpat ett poängsystem under hänsynstagande till de omständigheter, som ansetts böra inverka på frågans bedömande. Kommunala mellanskolan i Solna har vid denna poängberäkning endast uppnått placeringen som nr 64 (109 poäng) av landets dåvarande 73 mellanskolor, ordnade efter fallande poäng. På grund av riksdagens uttalande har vid poängsättningen den största vikten tillmätts storleken av en skolas rekryteringsområde, och denna omständighet har därför haft avgörande inflytande på poängsumman. Med hänsyn härtill har skolöverstyrelsen ansett de trettio skolor, som uppnått

lägsta poängsummor, icke böra ifrågakomma till förstatligande. Överstyrelsen har sålunda uteslutit kommunala mellanskolan i Solna. Skolans lokaler ha även av överstyrelsen befunnits icke vara tillfredsställande.

I en den 11 januari 1944 dagtecknad framställning har nu *Solna stads läroverkskommitté* hemställt, att kommunala mellanskolan i Solna måtte succesivt från och med budgetåret 1944/45 ombildas till en statens samrealskola, bestående av såväl fem- som fyraåriga linjer och försedd med en inbyggd teknisk linje. Kommittén konstaterar, att den tidigare föreslagna organisationen med ett högre allmänt läroverk icke kan genomföras för närvarande. Det trängande behovet av realskoleplatser bör dock medföra, att Solnas läroverksfråga nu löses i begränsad omfattning. Kommittén framför ingen kritik mot skolöverstyrelsens förslag den 12 november 1943 utan åberopar som skäl för sin framställning väsentligen stadens storlek och antalet elever från de nordvästra förortererna i stockholmsläroverken. Den föreslagna realskolan avses skola påbyggas med ett kommunalt gymnasium.

Departementschefen anför för egen del följande.

Frågan om förstatligandet av kommunala mellanskolan i Solna sammanhänger med två andra spörsmål, av vilka det ena, frågan om den lämpliga regionala fördelningen av Stockholms läroverkslinjer, redan delvis prövats av 1943 års riksdag, medan det andra, vilket gäller det generella förstatligandet av kommunala mellanskolor, kommer att i fortsättningen av mig upptagas till närmare skärskådande. Såsom framgår av den i det föregående lämnade redogörelsen för ärendets förhistoria och nuvarande läge, har tanken på ett högre allmänt läroverk i Solna numera ställts på framtiden. I och med att föreliggande skolproblem på detta sätt begränsats och sålunda icke mer berör spörsmålet om gymnasielinjernas fördelning på läroverken i Stockholm och dess förorter, synes det mig icke blott möjligt utan även lämpligt, att de i flera avseenden otillfredsställande skolförhållandena i Solna komma under riksdagens omprövning. Jag vill uttryckligen betona, att jag icke nu är beredd att taga ställning till frågan om upprättande av ett högre allmänt läroverk i Solna eller någon annan av Stockholms nordvästra förorter. Denna fråga måste närmare utredas i enlighet med de direktiv, som i detta hänseende lämnats av 1943 års riksdag. Men även om gymnasiefrågan tills vidare bör lämnas öppen, så bör den därför icke stå hindrande i vägen, då det gäller att undanröja vissa svårigheter för andra lärjungegrupper i det berörda området än gymnasiets elever.

I det följande kommer skolöverstyrelsens yttrande angående förstatligande av de kommunala mellanskolorna att utförligt refereras. Överstyrelsen har i enlighet med de i riksdagens skrivelse givna direktiven till förstatligande föreslagit endast sådana kommunala mellanskolor, vilkas elever i väsentlig utsträckning komma från andra kommuner än skolkommunen. För kommunala mellanskolorna i Solna vidkommande innebär detta, att den icke kunnat föreslås till förstatligande. Från andra utgångspunkter förefaller dock en ombildning av kommunala mellanskolan i Solna till allmänt läroverk vara väl befogad. Solna stad har nu omkring 30 000 invånare. Även om man icke medräknar befolkningen i de kringliggande orter, som skulle komma att draga nytta av en blivande samrealskola i Solna, synes det uppenbart, att den stor-

lek, som Solna stad numera har, till fulla motiverar, att staden erhåller ett statsläroverk. Därtill kommer, att antalet elever, som dagligen resa in från Solna och närbelägna orter till läroverk i Stockholm, enligt vad som uppvisats är så stort, att det tillsammans med antalet lärjungar i kommunala mellanskolan i Solna utgör ett mer än tillräckligt underlag för en statlig samrealskola av här avsedd storlek. Med hänsyn till de nu anförda omständigheterna ävensom till önskemålet att avlasta de hårt utnyttjade stockholmsläroverken vill jag föreslå, att kommunala mellanskolan i Solna, på sätt nedan närmare angives, ombildas till samrealskola.

Den nya samrealskolan i Solna bör träda i verksamhet höstterminen 1944 eller den senare tidpunkt, som Kungl. Maj:t med hänsyn till lokalfrågans ordnande må komma att bestämma. Samrealskolan i Solna synes nämligen icke böra inrättas, förrän förberedelserna för anskaffande av lokaler för densamma avslutats. Innan förstatligandet påbörjas, bör sålunda handläggningen av lokalfrågan enligt min mening ha fortskridit så långt, att byggnadsarbetet kan börja. I annat fall finge man räkna med att det nya läroverket under en längre tid nödgades hålla till i provisoriska lokaler, vilket knappast skulle innebära någon påtaglig förbättring i jämförelse med de nuvarande förhållandena.

Den nya samrealskolan i Solna bör organiseras med en femårig linje, överflyttad från Vasa realskola i Stockholm, samt två fyraåriga linjer, bildade av den nuvarande kommunala mellanskolans motsvarande linjer. I övrigt synes skolan böra uppbyggas i följande ordning. Första året upprättas en klass av den femåriga linjen och två klasser av den fyraåriga linjen, varefter läroverket successivt utbygges, tills organisationen är fullständigt genomförd. Intagning av elever i den kommunala mellanskolans första klass äger icke rum, sedan samrealskolan börjat sin verksamhet. Såsom förutsättning för upprättandet av läroverket skall gälla, att Solna stad åtager sig att för läroverket tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostad åt erforderlig vaktmästarpersonal. Första året bör vid läroverket förutom rektorstjänsten beräknas en adjunktstjänst, på vilken skolans rektor torde överflyttas. Frågan om inrättandet av en teknisk linje vid läroverket bör icke prövas i detta sammanhang utan bör behandlas i samma ordning som gäller för övriga läroverk. Till kostnadsfrågan återkommer jag vid behandlingen av följande avsnitt.

Genom den föreslagna förändringen beröras knappast de nuvarande läroverksförhållandena i Sundbyberg. Möjligen komma lärjungar, som eljest ämnat söka inträde i den fyraåriga realskollinjen vid samrealskolan i Sundbyberg eller i övriga tillgängliga fyraåriga utbildningslinjer, att i viss utsträckning söka inträde i den femåriga realskolan. Den därigenom uppkommande avgången torde med den föreslagna organisationen icke få någon större omfattning.

Mot förslaget kan invändas, att den nya samrealskolan i Solna skulle komma att ligga alltför nära samrealskolan i Sundbyberg. Med hänsyn till den täta bebyggelsen i här ifrågavarande område kan dock denna invändning icke vara avgörande. Man kan möjligen även känna sig tveksam, huruvida icke den femåriga realskollinjen borde förläggas till den redan existerande samrealskolan i Sundbyberg i stället för till en nyinrättad samrealskola i Solna. Därvidlag är dock att märka, att upprättandet av en femårig linje i Sundbyberg skulle innebära ändring i den av 1927 års riksdag godkända

organisationsplanen för läroverket samt att bärande skäl för en dylik organisationsändring icke anförts.

Utskottet.

Utskottet biträder departementschefens förslag angående ombildning av kommunala mellanskolan i Solna till samrealskola från och med höstterminen 1944 eller den senare tidpunkt, som Kungl. Maj:t med hänsyn till lokalfrågans ordnande må komma att bestämma. Emot departementschefens förslag till skolans organiserande och successiva utbyggande har utskottet icke funnit anledning till erinran. I detta sammanhang vill utskottet framhålla, att frågan om inrättande vid skolan av en praktisk linje synes böra ägnas uppmärksamhet från Kungl. Maj:ts sida.

4. Förstatligande av kommunala mellanskolor i övrigt.

Den kommunala mellanskolan tillkom år 1909. 1927 års riksdag beslöt emellertid förstatligande av 54 av de dåvarande 87 kommunala mellanskolorna. Riksdagen ansåg de kommunala mellanskolornas inrättande vara uttryck för nytillkomna läroverksbehov, som det dåvarande föräldrade läroverkssystemet icke tillgodosåg. Vid en omorganisation av skolväsendet borde därför staten övertaga de kostnader, som vederbörande kommuner i ett uppenbart statsintresse iklätt sig. I själva verket innebar ett dylikt övertagande blott en kostnadsutjämning mellan landsbygd och stad. Vid bedömande av frågan, vilka skolor som skulle förstatligas, hade riksdagen tagit hänsyn till vederbörande samhällens allmänna struktur, folkmängd, förefintligheten av allmänt läroverk i närheten, samhällets ekonomi, skolornas fördelning över hela riket, utrymmet i närliggande statsläroverk samt skolans lärjungeantal och ålder.

Med anledning av de upprepade framställningarna tillkallades år 1938 statssekreteraren Börje Knös för att verkställa *utredning rörande fortsatt förstatligande av kommunala mellanskolor*. I sitt den 15 juni 1939 avgivna betänkande föreslår utredningsmannen förstatligande av 33 kommunala mellanskolor. Övriga kommunala mellanskolor — vid dåvarande tidpunkt 24 till antalet — skulle fortfarande äga bestånd, men några nya skulle ej inrättas. Ett särskilt statsbidrag skulle utgå för elever från annan kommun än den som bekostade skolan.

Utredningsmannens betänkande överlämnades — sedan utlåtanden avgivits av skolöverstyrelsen och statskontoret — till 1940 års skolutredning för att tagas i beaktande vid fullgörandet av dess uppdrag. Ett flertal framställningar ha gjorts om förstatligande av kommunala mellanskolor i anslutning till vad utredningsmannen föreslagit.

I *propositionen 1943: 150* berördes en fråga om förstatligande av rektorstjänsterna vid de kommunala mellanskolorna. I sammanhang därmed uttalade departementschefen, att den omständigheten, att frågan om dessa skolors förstatligande vore under omprövning i ett vidare sammanhang, givetvis icke

uteslöte ombildning av särskilda dylika skolor till statliga realskolor, om vä-
gande skäl förelåge.

I anslutning härtill och med anledning av väckta motioner anförde *riks-
dagen* i skrivelsen 1943: 229, att vägande skäl för ombildning av kommunala
mellanskolor till statliga realskolor förelåge beträffande sådana skolor, som
hade sitt rekryteringsområde inom en tämligen vidsträckt rayon. I den mån
vissa mellanskolor bure kostnaderna även för lärjungar från andra kommu-
ner, syntes kunna ifrågasättas, att hänsyn härtill toges vid statsbidragets ut-
mätande. Riksdagen hemställde därför om förslag snarast möjligt till fort-
satt förstatligande av de kommunala mellanskolorna.

Med anledning av riksdagens framställning anbefalldes skolöverstyrelsen
att med beaktande av vad riksdagen anförde, avgiva förslag i ämnet. I skri-
velse den 12 november 1943 har *skolöverstyrelsen* föreslagit, att 24 kommu-
nala mellanskolor skola förstatligas samt att övriga kommunala mellanskolor
skola erhålla ett särskilt statsbidrag för lärjungar från annan kommun än
skolkommunen. Över förslaget har *statskontoret* avgivit utlåtande, varjämte
ett flertal framställningar i ämnet inkommit från styrelser för kommunala
mellanskolor m. fl.

Antalet kommunala mellanskolor utgör nu 76. Efter 1927 års skolreform
har endast en kommunal mellanskola förstatligats, nämligen kommunala
mellanskolan i Ljusdal, som enligt beslut av 1938 års riksdag ombildats till
samrealskola. De kommunala mellanskolorna ha tidigare regelmässigt varit
högre folkskolor. Under krisåren har ombildningen av högre folkskolor till
kommunala mellanskolor enligt riksdagens beslut (1940 års lagtima riksdags
skrivelse nr 264) inskränkts till sådana fall, då särskilda förhållanden, exem-
pelvis långt avstånd till närmaste läroverksort, kunnat anföras till stöd för
ombildningen.

Departementschefen har för egen del anförde följande.

Förstatligandet av de kommunala mellanskolorna innebär, att staten över-
tager vissa av de kostnader för ifrågavarande skolor, som kommunerna nu be-
strida, och leder sålunda till en annan fördelning av utgifterna mellan stat
och kommun än den nuvarande. Det är naturligt, att en kommun, som ofta
med betydande svårigheter och stora ekonomiska uppoffringar underhåller en
kommunal mellanskola, önskar få denna förstatligad. Visserligen innebär det i
flera avseenden även en förmån för kommunen att äga en dylik kommunal
skola, men onekligen kan ett flertal skäl anföras för, att en skola av denna
typ, som uppfyller vissa bestämda krav — frågor, till vilka jag utförligare
återkommer nedan — bör vara statlig. Jag vill i detta sammanhang under-
stryka, att spørsmålet om förstatligande av kommunala mellanskolor icke
har att göra med frågan om att bereda landsbygdens ungdom bättre möjlig-
heter att erhålla högre skolbildning. Ungdomen får nämligen i en förstatligad
skola samma undervisning som i den förutvarande mellanskolan, och även
examensmöjligheterna äro desamma vid båda skolformerna.

Men det är icke sagt, att varje sådan skola utan vidare skall kunna på-
räkna att bli förstatligad. Sålunda kan en kommuns önskan härom icke gärna

villfaras, så länge som allvarliga anmärkningar i olika avseenden kunna riktas mot beskaffenheten av de av skolan disponerade lokalerna. Jag fäster mig här mindre vid det förhållandet, att ifrågakvarande lokaler kunna befinnas otillräckliga, ty detta är ej sällan fallet med skollokaler numera, då krisförhållandena lägga hinder i vägen för en utvidgning av lokaltillgången. Mera betänkligt är det, om den kommunala mellanskolans lokaler måste karakteriseras som mycket bristfälliga eller rent av undermåliga. I dessa fall bör skolan icke komma i fråga till förstatligande, förrän vederbörande kommun avslutat förberedelserna för anskaffande av ändamålsenliga lokaler och lämnat tillfredsställande garantier för att vederbörligen godkända byggnadsplaner komma att fullföljas utan uppskov. Jag förutsätter därvid, att ritningar och kostnadsförslag till byggnads- och reparationsarbeten uppgöras under beaktande av de senaste årens erfarenheter av de besparingsåtgärder, som vidtagits i fråga om skollokalernas standard.

Det har vidare från olika håll hävdats, att, om en kommunal mellanskola skall kunna förstatligas, bör krävas, att den uppfyller vissa minimifordringar i fråga om ålder och lärjungefrekvens. Sålunda har framhållits, att en mellanskola bör under en viss icke alltför kort tidsperiod ha bestått som sådan och därunder visat sig fylla ett verkligt behov i den trakt, där den är belägen. För egen del håller jag före, att denna synpunkt är värd att beaktas. Om en skola icke kan uppvisa tillfredsställande elevantal och verksamhetstid, har staten nämligen tillräcklig garanti för att den uppnått den stabilitet i sin verksamhet, som man torde ha rätt att förutsätta hos ett statsläroverk. Å andra sidan bör man icke låta sig aldeles klavbinda av denna princip. Åtskilliga kommunala mellanskolor, framför allt de norrländska, äro mycket unga och kunna icke heller uppvisa de lärjungesiffror, som man velat kräva som förutsättning för förstatligande. Enligt min mening kunna icke samma strikta bedömningsgrunder i detta avseende tillämpas på skolor i Norrland och andra glesbygder som på skolor i tätare befolkade delar av landet. Utan att ifrågasätta riktigheten av satsen, att en kommunal mellanskola bör ha varit i verksamhet ett icke alltför ringa antal år och kunna uppvisa ett lärjungeantal, som icke bör understiga ett visst minimum, för att komma i fråga till förstatligande, menar jag sålunda, att undantag från dessa regler under vissa förutsättningar böra göras.

För frågans bedömande äro emellertid även åtskilliga andra synpunkter av vikt. Det är sålunda nödvändigt tillse, i vilken utsträckning olika landsändar blivit tillgodosedda med statsläroverk, liksom även dessa läroverks kapacitet och avståndet till dem. I åtskilliga fall har en kommunal mellanskola upprättats i eller invid en stad, där statligt läroverk finnes. Grunden till denna åtgärd är då icke sällan den, att den statliga läroverksorganisationen är alltför snävt tilltagen. Icke heller kan man bortse från beskaffenheten av kommunikationerna mellan olika delar av lärjungeområdet och läroverksorten. Därjämte har man att taga hänsyn till den omständigheten, att somliga kommunala mellanskolor i stor utsträckning mottaga barn från andra kommuner än skolkommunen — en i riksdagens skrivelse särskilt framhållen synpunkt — under det att andra kommunala mellanskolor på grund av sitt läge i trakter med gles bebyggelse visserligen ha absolut sett synnerligen stora lärjungeområden men ändå helt få utsocknes elever.

Det nyss sagda avser närmast de omständigheter, som i varje särskilt fall böra vara vägledande vid ställningstagandet till frågan om viss skolas förstatligande. Om man åter betraktar problemet om förstatligandet från mera

allmänna utgångspunkter, torde följande förtjäna framhållas. Det bör enligt min mening vara en lämplighetsfråga för statsmakterna att avgöra, vilken omfattning det statliga skolväsendet vid olika tillfällen bör få. Sålunda är den statliga läroverksorganisationens anpassning efter landets behov av högre teoretiska undervisningsanstalter en fråga av central betydelse för vårt skolväsen. De kommunala mellanskolorna ha icke tillkommit som resultat av en föregående, hela skolväsendet omfattande planering. Ej sällan har en ort, tack vare kommunalt initiativ, fått en högre folkskola, som sedan vuxit ut till en kommunal mellanskola, medan en annan ort, som strängt taget hellre bort vara utrustad med en dylik läroanstalt, kommit att sakna sådan på grund av bristande förutseende från de kommunala myndigheternas sida. Innan behovet av skolor med det bildningsmål, som mellanskolorna representera, blivit föremål för allmän översyn, är det därför ofta svårt att avgöra, hurvida en viss kommun kan sägas ha grundat anspråk på att just dess mellanskola skall förstatligas.

Att bedöma en fråga från alla dessa nu angivna synpunkter är självfallet ingen lätt sak. Det är därför knappast ägnat att förväna, att man, när det gäller att taga ställning till detaljerna i frågan om förstatligandet, kommit till avsevärt skilda resultat. Den särskilt tillkallade sakkunnige föreslog år 1939 33 kommunala mellanskolor till förstatligande. Skolöverstyrelsen har nu föreslagit, att till en början 24 skolor förstatligas, varvid ombildningen föreslås taga sin början med 8 skolor årligen under vart och ett av budgetåren 1944/46. Statskontoret i sin tur har en betydligt mera restriktiv inställning. Enligt nämnda ämbetsverk böra högst två eller möjligen fyra skolor nu komma i fråga till förstatligande.

Min egen ståndpunkt tror jag mig kunna sammanfatta i huvudsak sålunda. För ett generellt statsövertagande — med nyss nämnda förbehåll — talar främst den omständigheten, att de försök man från olika utgångspunkter gjort att objektivt utreda, vilka skolor som böra medtagas vid ett förstatligande och vilka som skola lämnas åsido, icke, såvitt jag kunnat finna, lämnat övertygande resultat. Då det alltså förefaller omöjligt att uppdraga en objektivt sett oantastbar gräns mellan ifrågavarande kategorier av skolor, anser jag mig böra förorda, att frågan löses på det sättet, att staten övertager samtliga kommunala mellanskolor, med undantag för skolor, som uppvisa påtagliga brister i fråga om lokalförhållanden, lärjungefrekvens, verksamhetstid etc., alltså i huvudsak sådana skolor, som sakna nödig stabilitet i sin verksamhet och som på den grund icke böra förstatligas.

Efter samråd med chefen för finansdepartementet vill jag föreslå, att förstatligandet må tillgå så, att staten under vart och ett av de fem närmast följande budgetåren övertager ett så stort antal skolor, att statens slutliga merkostnad för de skolor, som varje särskilt år övertagits av staten, uppgår till omkring 1/5 av den summa, som slutligt skulle erfordras för ett förstatligande av samtliga nu existerande kommunala mellanskolor. När viss skola förstatligas, bör tillvägagångssättet vara, att staten första året övertar klass 1 och följande år successivt följande klasser. Den slutliga merkostnaden för samtliga förstatligade skolor uppnås därför icke under femårsperioden utan först under tredje budgetåret därefter. Den i varje särskilt fall nödvändiga prövningen överlämnas åt Kungl. Maj:t, som bemyndigas att inom ramen för den för ändamålet beräknade kostnaden vid varje särskilt tillfälle utvälja de skolor, som med hänsyn till sina speciella förutsättningar och till skolväsendets allmänna utveckling då böra ifrågakomma till förstatligande, samt att i den

utsträckning, som förstatligandet kräver, överskrida vissa anslagsposter och genomföra nödiga ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken. Ehuru en detaljerad femårsplan för förstatligandet, utvisande, i vilken ordning de kommunala mellanskolorna skulle övertagas av staten, icke för närvarande kan framläggas, bland annat med hänsyn till att vissa skolor, som nu av olika skäl icke torde komma i fråga, måhända efter något års förlopp kunna komma att fylla de uppställda villkoren, synas mig dock alla berättigade önskemål i fråga om de kommunala mellanskolornas förstatligande genom ett smidigt förfaringssätt av nu angiven art bliva inom en nära framtid vederbörligen tillgodosedda. Härvid förutsätter jag, att de kommuner, vilkas skolor ännu ej fylla alla betingelser för förstatligande, skola under femårsperioden verka för att undanröja föreliggande hinder, i den mån dessa bero på faktorer, varöver kommunerna råda. Likaledes räknar jag med att det inom övergångstiden skall bli möjligt att bilda sig en säker uppfattning om de yngre mellanskolornas framtidsutsikter med avseende å elevantal etc.

Kommunerna böra ikläda sig de sedvanliga förpliktelserna i fråga om undervisningslokaler, inredning och möbelutrustning samt bostad åt rektor och åt erforderlig vaktmästarpersonal. I den mån så befinnes erforderligt, bör vederbörande kommun jämväl förbinda sig att bevilja ett engångsanslag av högst 5 000 kronor till bestridande av kostnader för komplettering av undervisningsmaterielen och utvidgning av biblioteket. För varje skola beräknas första året utom rektorstjänsten en adjunktstjänst, på vilken skolans rektor överflyttas. Kostnadsökningen för staten torde kunna uppskattas till omkring 65 000 kronor under första året och till omkring 260 000 kronor, sedan organisationen fullständigt genomförts. Dessa kostnader betinga således i runt tal 1/5 av kostnaderna för en ombildning av landets samtliga kommunala mellanskolor till samrealskolor; hänsyn har sålunda tagits även till de senast tillkomna mellanskolorna.

Första året av förstatligandet torde man kunna räkna med att anslagsposten till avlöningar åt ordinarie befattningshavare vid de allmänna läroverken kommer att belastas med omkring 200 000 kronor utöver de eljest beräknade kostnaderna; på icke-ordinarie-posten kan motsvarande belastning beräknas bli omkring 40 000 kronor. Posten till rörligt tillägg bör uppräknas med 30 000 kronor. Under anslagsposten till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, synas endast två delposter behöva uppmärksammas i detta sammanhang, nämligen posten till arvoden åt skol-läkare samt posten till arvoden åt bibliotekarier. Den förra delposten torde för ändamålet böra uppräknas med 3 000 kronor, den senare med 1 800 kronor. Den ökning av antalet icke-ordinarie lärare med full tjänstgöring samt av antalet veckotimmar i övningsämnen, som inträder i samband med förstatligandet, kan icke på förhand exakt beräknas, varför det ovan nämnda bemyndigandet för Kungl. Maj:t att överskrida vissa poster här bör tillämpas. På Kungl. Maj:t torde få ankomma att meddela de bestämmelser, som erfordras för förslaget genomförande — exempelvis rörande statsbidrag under ombildningstiden till de förstatligade mellanskolorna. Dessa bestämmelser torde i det väsentliga kunna utformas i anslutning till vad i sådant hänseende tillämpas vid tidigare åtgärder av denna art.

Skolöverstyrelsen har även framlagt förslag till statsbidragsbestämmelser för de kommunala mellanskolorna, avseende de elever, som icke tillhöra skolkommunen. Detta förslag har avstyrkts av statskontoret under hänvisning till att spørsmålet om ändrade grunder för avvägningen mellan stat och kom-

mun av kostnaderna för bland annat de högre kommunala skolorna för närvarande är under utredning av 1941 års lärarlönesakkunniga. Med den ståndpunkt, vilken jag i det föregående intagit och som innebär att de kommunala mellanskolorna i princip under en kort övergångsperiod successivt böra förstatligas, bortfalla givetvis argumenten för det ifrågasatta särskilda statsbidraget. Jag avstyrker alltså det föreslagna tillägget till statsbidragsbestämmelserna.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att departementschefen ansett sig böra förorda, att staten successivt övertager samtliga kommunala mellanskolor, med undantag för skolor, som uppvisa påtagliga brister i fråga om lokalförhållanden, lärjungefrekvens och verksamhetstid etc. Förstatligandet föreslås av departementschefen tillgå så, att staten under vart och ett av de fem närmast följande budgetåren övertager ett så stort antal skolor, att statens slutliga merkostnad för de skolor, som varje särskilt år övertagits av staten, uppgår till omkring $\frac{1}{5}$ av den summa, som slutligt skulle erfordras för ett förstatligande av samtliga nu existerande kommunala mellanskolor. Den i varje särskilt fall nödvändiga prövningen överlämnas åt Kungl. Maj:t, som bemyndigas att inom ramen för den för ändamålet beräknade kostnaden vid varje särskilt tillfälle utvälja de skolor, som med hänsyn till speciella förutsättningar och till skolväsendets allmänna utveckling då böra ifrågakomma till förstatligande samt att i den utsträckning, som förstatligandet kräver, överskrida vissa anslagsposter och genomföra nödiga ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken. Departementschefen har förutsatt, att de kommuner, vilkas skolor ännu ej fylla alla betingelser för förstatligande, skola under femårsperioden verka för att undanröja föreliggande hinder, i den mån dessa bero på faktorer, varöver kommunerna råda. Likaledes har departementschefen räknat med att det inom övergångstiden skall bliva möjligt att bilda sig en säker uppfattning om de yngre mellanskolornas framtidsutsikter med avseende å elevantal m. m. För samtliga förstatligade skolor böra vissa av departementschefen angivna villkor gälla.

Utskottet har funnit sig böra biträda departementschefens förslag till lösning av här förevarande fråga, vilket innebär, att samtliga nuvarande kommunala mellanskolor, som uppfylla de av departementschefen angivna villkoren och alltså visa nödig stabilitet komma att förstatligas under en femårsperiod.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang yttrat och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran.

Med anledning av vad i motionen I: 304 anförts och hemställts får utskottet till en början framhålla, att det synes utskottet självklart, att samma kursplan, som tillämpas vid de allmänna läroverken, även kommer i tillämpning vid en kommunal mellanskola efter dennas förstatligande. I annat fall skulle man för i övrigt likställda allmänna läroverk tillskapa två

Utskottet.

olika kategorier med olika kursplaner, beroende på om skolorna tidigare varit kommunala mellanskolor eller ej. En dylik anordning kan enligt utskottets mening ur olika synpunkter icke vara lämplig. Att märka är vidare att ett biträdande av motionärens förslag om ett bibehållande efter förstatligandet av den undervisning i ämnena musik, slöjd för gossar och hushållsgöromål, som nu förekommer vid de kommunala mellanskolorna, skulle medföra ökade kostnader för statsverket av en omfattning, varom någon utredning icke förebragts i motionen. Enligt vad utskottet har sig bekant är utformningen av undervisningsplanerna vid de allmänna läroverken för närvarande föremål för skolutredningens prövning, i samband varmed frågan om ett stärkande av ovannämnda ämnens ställning kommer att ingående behandlas. Frågan om undervisning i maskinskrivning har jämväl enligt vad utskottet inhämtat upptagits till diskussion inom skolutredningen.

Vid de allmänna läroverken förekommer för närvarande befrielse eller nedsättning av terminsavgifterna i betydande utsträckning. Utskottet kan icke finna vad i omförmälda motion anförts motivera, att särskilda regler med avseende å terminsavgifterna skulle införas vid till allmänna läroverk ombildade kommunala mellanskolor.

Vad slutligen angår de i motionen I: 304 berörda åtgärderna av social natur vill utskottet framhålla, att det givetvis står vederbörande kommun fritt att — i den mån detta lagligen låter sig göra och kommunen finner sig böra anslå medel härför — bidra till elevernas sociala omvårdnad. Dessa frågor synas utskottet falla inom ramen för vederbörande kommunala förvaltningars prövning och avgörande.

På grund av vad sålunda i olika avseenden anförts har utskottet funnit sig icke kunna tillstyrka bifall till det i motionen I: 304 framställda yrkandet.

5. Inrättande av ett psykologisk-pedagogiskt institut.

Det första mera genomarbetade förslaget om upprättande av ett sådant institut i Sverige framlades av 1936 års *lärarytbildningssakkunniga* i deras den 26 november 1938 avgivna betänkande angående utbildningen av lärare (SOU 1938: 50). De sakkunniga föreslog, att i samband med nedläggandet av högre lärarinneseminarier skulle för den systematiskt ordnade samverkan mellan teoretisk och praktisk pedagogik, som vore nödvändig för undervisnings- och uppfostringsarbetets fortgående förbättring, inrättas ett psykologisk-pedagogiskt institut, förlagt till Stockholm och anknyttande å ena sidan till den år 1934 bildade »Föreningen för psykologisk-pedagogiska institutet», å andra sidan till skolöverstyrelsen ävensom till pedagogiska biblioteket och svenska skolmuseet. Denna nya organisation tänktes som ett enskilt institut med statsbidrag, arbetande på två avdelningar, en teoretiskt vetenskaplig och en praktisk.

Skolöverstyrelsen anslöt sig principiellt till förslaget om upprättande av ett psykologisk-pedagogiskt institut men ansåg sig icke kunna tillstyrka de sakkunnigas förslag om ett halvt statligt, halvt privat institut, där de olika intressena icke vore klart avgränsade mot varandra. Institutet borde vara av *rent statlig karaktär*. Detta behövde icke utesluta samarbete med de enskilda sammanslutningar, vilkas verksamhetsområden hade beröring med institutets. Den rationella lösningen vore ett självständigt institut, där den vetenskapliga forskningen knötes till en professur i psykologi och pedagogik och där en fullständig läroanstalt, omfattande de olika skolformer, som förekomma i vårt land, stode till förfogande som försöksskola. Ett institut av denna omfattning kunde emellertid icke förordas, innan praktisk erfarenhet vunnits. Särskilt i nuvarande svåra statsfinansiella läge måste också de ekonomiska hänsynen vara av avgörande betydelse.

1940 års skolutredning föreslog år 1942, att i samband med omorganisationen av högre lärarinneseminarierets övningsskola ett statligt psykologisk-pedagogiskt institut skulle från och med budgetåret 1944/45 upprättas i huvudsaklig enlighet med skolöverstyrelsens förslag. Skolutredningen anförde bland annat följande.

Institutets ledning torde bära handhavas av en *styrelse* på tio personer. Självskrivna ledamöter bära vara skolans rektor, tillika institutets direktor, de fyra professorerna i psykologi och pedagogik vid universiteten och högskolorna samt skolöverläkaren. De övriga fyra ledamöterna bära utses av Kungl. Maj:t, därav tre efter förslag av skolöverstyrelsen. Av dessa tre ledamöter bör en representera folkskolan, en läroverken och därmed jämförliga läroanstalter samt en yrkesundervisningen. Ätminstone en av dessa bör tillika vara medlem av skolöverstyrelsen. Den tionde ledamöten bör företräda den för uppfostran nitälskande allmänhetens intresse, enkannerligen föräldrainsresset. För dessa fyra ledamöter synas suppleanter bära utses. Om fyra representanter för psykologi och pedagogik sitta i styrelsen, synes särskild representant för den psykiatriska vetenskapen icke erforderlig.

Den *vetenskapliga avdelningen* bör ha till främsta uppgift att på ett planmässigt och för svensk undervisning gagneligt sätt främja och leda psykologisk-pedagogisk forskning inom landet.

Den *praktiska avdelningen* bör ha till uppgift att inom skilda skolformer bereda praktisk möjlighet för vetenskapliga undersökningar, föreslå pedagogiska försök och följa den pedagogiska försöksverksamheten i landet samt anordna kurser av olika slag.

Vad lokaler för institutet beträffar, torde dessa bära vara förlagda till den provårsanstalt, vilkens rektor är direktor för institutet. För ändamålet torde endast erfordras ett särskilt rum för institutets expedition, vilket bör medtagas i beräkningen vid övervägande av lokalbehovet för den nya läroanstalten.

I *propositionen 1942:255* (s. 87 ff.) föreslog Kungl. Maj:t, att riksdagen skulle förklara sig icke ha något att erinra mot att vid den tidpunkt, som framdeles bestämdes, inrättades ett psykologisk-pedagogiskt institut i huvudsaklig enlighet med vad departementschefen förordat i det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet.

Riksdagen (skrivelsen 1942: 406) ansåg frågan om upprättande av en ny normalskola böra underkastas förnyad utredning. Beträffande förslaget om inrättande av ett psykologisk-pedagogiskt institut anförde riksdagen:

Riksdagen delar departementschefens uppfattning om att en livaktig pedagogisk försöksverksamhet är nödvändig för främjande av ett framåtskridande inom skolväsendets område. Mera omfattande pedagogiska försök torde, på sätt departementschefen framhållit, böra förläggas till därför särskilt ägnade läroanstalter. Riksdagen har icke funnit anledning till erinran mot att det nya läroverk, som enligt riksdagens mening bör upprättas på Östermalm, organiseras med särskild tanke på att framdeles i viss utsträckning kunna bilda en grundval för dylika pedagogiska försök.

Riksdagen hyser den meningen, att av statsmakterna främjad pedagogisk försöksverksamhet bör bedrivas efter strängt vetenskapliga linjer. Genom upprättandet av ett psykologisk-pedagogiskt institut med huvuduppgift att främja en systematisk samverkan mellan teoretisk och praktisk pedagogik kan detta syfte tillgodoses. Ett dylikt institut torde även kunna tjänstgöra såsom centralt organ för ledande, övervakande och samordnande av pågående pedagogisk försöksverksamhet.

Liksom departementschefen anser riksdagen emellertid, att tidpunkten för inrättande av institutet och dess närmare utformning ävensom anvisande av härför erforderliga medel bör bli beroende av särskilt riksdagsbeslut framdeles. Vid sådant förhållande har riksdagen icke funnit erforderligt att, i enlighet med departementschefens förslag, nu fatta ett i viss mån för framtiden bindande beslut rörande institutets organisation.

Enligt beslut vid 1943 års riksdag skall högre lärarinneseminariets övningskola från och med budgetåret 1943/44 successivt utbyggas till ett högre samläroverk, benämnt statens normalskola och tills vidare bestående av, förutom övningsskolans fyraåriga realskola, sjuåriga flickskola samt sexåriga folkskola, ytterligare en femårig realskola och ett fyraårigt latingymnasium. Det är även avsett, att en provårskurs skall upprättas vid läroverket, när detta blivit färdigorganiserat. I avvaktan härpå har kursen tillfälligt förlagts till gossläroverket i Malmö. Tills vidare skall statens normalskola på grund av lokalsvårigheter — läroverket skall tills vidare kvarbliva i övningsskolans lokaler — vara tillgängligt för endast kvinnliga lärjungar.

I skrivelse den 9 december 1943 har skolöverstyrelsen hemställt om upprättande av ett psykologisk-pedagogiskt institut från och med budgetåret 1944/45. Överstyrelsen finner det angeläget, att avgörandet av frågan om upprättande av institutet icke uppskjutes längre än alldeles nödvändigt. De resultat, man synes berättigad förvänta av institutets verksamhet, torde enligt överstyrelsens åsikt vara av stort intresse och synas kunna komma skolväsendet till godo alldeles oberoende av vad för förändringar i vårt skolväsen skolutredningens undersökningar kunna medföra. Överstyrelsen anser det lämpligt, att institutet till en början erhåller en mera begränsad organisation än skolutredningen föreslagit. Till institutets verksamhet bör enligt överstyrelsens mening för nästa budgetår anvisas ett

reservationsanslag av 17 000 kronor, varjämte anslaget till avlöningar vid de allmänna läroverken bör höjas med 2 800 kronor.

Överstyrelsen anger vissa konkret utformade *a r b e t s u p p g i f t e r*, som borde åvila ett blivande psykologisk-pedagogiskt institut, exempelvis en systematisk, på praktiska försök grundad undersökning rörande lämpligheten av en mera individualiserad (differentierad) undervisning, utarbetandet av lämpliga psykologiska prov (s. k. tests) för olika åldersstadier såsom grundval för en differentiering av undervisningen, undersökning av lämpligheten att grunda intagningen av lärjungar vid de högre undervisningsanstalterna på dylika psykologiska prov, utarbetande och utprovande av prov för anslagsprövning, utarbetande av standardiserade prov för folkskolans alla stadier och undersökning, huruvida dylika prov lämpa sig även för högre åldersstadier, anordnande av olika slags kurser för lärare etc.

Beträffande *s a m a r b e t e t m e d a n d r a i n s t i t u t i o n e r* anför överstyrelsen följande. I propositionen 1942: 255 framhöll departementschefen, att i samband med upprättandet av ett psykologisk-pedagogiskt institut även frågan om pedagogiska bibliotekets framtida ställning torde böra lösas. Överstyrelsen erinrar i detta hänseende om att överstyrelsen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1944/45 hemställt, att pedagogiska biblioteket skulle sammanslås med överstyrelsens bibliotek. I detta sammanhang vill överstyrelsen endast betona följande omständigheter. Om pedagogiska biblioteket skulle förläggas till institutet, torde nuvarande icke tillfredsställande förhållanden i fråga om biblioteket fortbestå under flera år, emedan institutet icke torde kunna påräkna lokaler förrän efter nybyggnad för statens normalskola. Vidare behövde överstyrelsens bibliotek väsentligt utökas, vilket torde medföra en icke obetydlig engångsutgift och en förstärkning av det årliga expensanslaget. Sammanslagning av pedagogiska biblioteket och överstyrelsens bibliotek torde icke hindra, att vissa delar av pedagogiska biblioteket, om så finnes önskvärt, överförs till ett bibliotek vid det psykologisk-pedagogiska institutet.

Föreningen för psykologisk-pedagogiska institutet, vilken i hög grad medverkat till att frågan om inrättande av ett psykologisk-pedagogiskt institut tagits upp, har utfört vissa undersökningar inom arbetsområdet för det ifrågavarande institutet och har vissa undersökningar igång. Det synes önskvärt, att samarbete kommer till stånd mellan föreningen och institutet, icke minst för att föreningens erfarenhet skall tillvaratagas.

Enligt vad överstyrelsen under hand erfarit, har det vid Stockholms högskola nyinrättade institutet för praktisk psykologi (Psykotekniska institutet) för avsikt att utföra vissa undersökningar för utprovning och standardisering såväl av för olika åldersstadier avsedda allmänna begävningsprov som av vissa för yrkesvägledningen avsedda anslagsprov. Det grundläggande arbetet för dessa uppgifter har redan inletts. Det synes därför önskvärt, att samarbete i en eller annan form på det ovan berörda området kommer till stånd även mellan högskolans institut och det psykologisk-pedagogiska institutet.

Ifråga om *i n s t i t u t e t s o r g a n i s a t i o n* yttrar överstyrelsen bland annat. Organisationen torde för närvarande icke kunna utbyggas ens i den omfattning, som 1940 års skolutredning i sitt förslag tänkt sig för den första tiden. Bland annat torde lokaler för institutet icke kunna beredas vid statens normalskola, på sätt som 1940 års skolutredning föreslagit. Även från andra synpunkter, främst hänsyn till det statsfinansiella lä-

get och önskvärdheten att vinna någon praktisk erfarenhet av verksamheten, synes det lämpligt att till en början räkna med en begränsad verksamhet, vilket dock icke synes hindra, att några av de ovan nämnda viktigaste frågorna tagas upp till behandling.

Institutets styrelse synes i enlighet med skolutredningens förslag böra bestå av tio personer. Självskrivna ledamöter böra vara statens normalskolas rektor såsom direktor för institutet, de fyra professorerna i psykologi och pedagogik vid universiteten och högskolorna samt skolöverläkaren. De övriga fyra ledamöterna böra utses av Kungl. Maj:t på viss tid, förslagsvis tre år. Två av dessa böra föreslås av skolöverstyrelsen och representera, en folkskolan och en läroverken och därmed jämförliga läroanstalter. Ätminstone en av dessa bör tillika vara ledamot av skolöverstyrelsen. En av de övriga bör föreslås av överstyrelsen för yrkesutbildning och representera yrkesundervisningen. Den tionde ledamoten borde enligt skolutredningens förslag företräda den för uppfostran nitälskande allmänhetens intresse, enkannerligen föräldra-intresset. Överstyrelsen hade i sitt yttrande över lärarutbildningssakkunnigas betänkande i stället föreslagit, att nämnda ledamot skulle representera den psykiatriska vetenskapen och föreslås av medicinalstyrelsen. Då överstyrelsen fortfarande är övertygad om lämpligheten av att den medicinska vetenskapen inom styrelsen vid sidan av skolöverläkaren representeras av en psykiater, vill överstyrelsen återupptaga sitt nämnda förslag. För de icke självskrivna ledamöterna synas suppleanter böra utses. Ordförande i styrelsen torde böra utses av Kungl. Maj:t.

Den föreslagna uppdelningen på en vetenskaplig och en praktisk avdelning synes tills vidare icke böra fixeras. Det torde böra ankomma på institutets styrelse att på ändamålsenligt sätt fördela arbetet inom sig, varvid uppdelning i enlighet med skolutredningens förslag torde kunna tjäna som ledning. En av professorerna bör såsom vetenskaplig rådgivare (expert) inom institutet tillhandagå med råd och anvisningar och bör i denna egenskap uppbära arvode. Direktorn bör åtnjuta viss nedsättning i sin undervisningsskyldighet och för institutets expeditionella göromål biträdas av en sekreterare med pedagogisk kompetens samt skrivbiträdes hjälp i erforderlig utsträckning. Övriga ledamöter i styrelsen böra tills vidare, tills erfarenhet vunnits av arbetets omfattning, icke åtnjuta särskilt arvode men, i de fall då de äro bosatta utom Stockholm, äga rätt till rese- och traktamentsersättning av statsmedel vid deltagande i styrelsens sammanträden.

Kostnaderna för institutet beräknar överstyrelsen sålunda:

Arvode till direktor	kronor	1 000
» » sekreterare	»	1 500
» » vetenskaplig rådgivare	»	500
Nedsatt tjänstgöring för direktor 4 lärartimmar à 280 kronor	»	1 120
» » för sekreteraren 6 lärartimmar à 280 kronor	»	1 680
Rese- och traktamentsersättningar	»	1 000
Driftkostnader	»	13 000

Summa kronor 19 800.

Departementschefen anför för egen del följande.

Av den föregående redogörelsen för behandlingen av frågan om upprättandet av ett psykologisk-pedagogiskt institut har bland annat framgått, att Kungl. Maj:t hos 1942 års riksdag hemställt om ett principiellt avgörande i denna

fråga i samband med omorganisationen av högre lärarinneseminariet. Av riksdagens uttalande framgår dess välvilliga inställning till de uppgifter, som ett dylikt institut enligt mitt förslag borde tillgodose. Riksdagen hade intet att erinra mot att den nyupprättade statens normalskola organiserades med särskild tanke på att framdeles i viss utsträckning kunna bilda grundval för pedagogiska försök av antydd art. Med tanke på att tidpunkten för inrättandet av institutet, dess närmare utformning samt anvisande av för institutets verksamhet erforderliga medel borde bli beroende av ett särskilt riksdagsbeslut framdeles, fann riksdagen det icke behövt att redan år 1942 fatta ett i viss mån för framtiden bindande beslut om institutets organisation.

Den sedan dess av skolöverstyrelsen verkställda utredningen i frågan har, förutom att den ytterligare understrukt behovet av institutet, resulterat i en så detaljerad organisationsplan och kostnadsberäkning, som man utan föregående erfarenhet av institutets verksamhet torde kunna åvägbringa. Mot den av överstyrelsen föreslagna organisationen av institutet har jag i huvudsak icke funnit anledning till erinran mer än i fråga om den ledamot i institutets styrelse, vilken enligt skolutredningens förslag skall företräda den för uppfostran nitälskande allmänhetens intresse, enkannerligen föräldrainsresset, enligt överstyrelsens förslag däremot den psykiatriska vetenskapen. Jag ansluter mig på denna punkt till skolutredningens förslag. Institutets styrelse föreslås bestå av tio personer. Självskrivna ledamöter böra vara rektor vid statens normalskola såsom direktor för institutet, de fyra professorerna i psykologi och pedagogik vid rikets universitet och högskolor samt skolöverläkaren. De övriga fyra ledamöterna jämte suppleanter för desamma böra utses av Kungl. Maj:t på tre år. För två av dem, vilka skola representera, en folkskolan och en läroverken och därmed jämförliga läroanstalter, uppgör skolöverstyrelsen förslag, upptagande för varje ledamot tre kandidater. En av de återstående ledamöterna föreslås på enahanda sätt av överstyrelsen för yrkesutbildning och bör representera yrkesundervisningen. Den tionde ledamoten bör, i enlighet med vad som ovan uttalats, företräda allmänhetens, särskilt föräldrarnas, intressen. Ordförande utses av Kungl. Maj:t för tre år i sänder.

Vad angår pedagogiska biblioteket, har jag i bilaga till innevarande års statsverksproposition, åttonde huvudtiteln, punkten 16, erinrat om min tidigare uttalade åsikt, att frågan om dess framtida ställning borde lösas i samband med tillkomsten av psykologisk-pedagogiska institutet. Jag framhöll även, att jag icke funnit anledning frångå min sålunda intagna ståndpunkt, varför jag icke ansåg mig kunna tillstyrka skolöverstyrelsens förslag om bibliotekets administrativa infogande i överstyrelsen. Jag föreslår nu, att pedagogiska biblioteket i organisatoriskt avseende övertages av psykologisk-pedagogiska institutet, dock icke redan från och med budgetåret 1944/45 utan först från den tidpunkt, som Kungl. Maj:t må komma att bestämma. Att förläggandet av pedagogiska biblioteket till det nya institutet icke föreslås ske genast beror därpå, att institutet tills vidare saknar egna lokaler samt att skolöverstyrelsens eget bibliotek, därest pedagogiska biblioteket flyttades, skulle kräva en omfattande komplettering för att kunna tjänstgöra som referensbibliotek för överstyrelsen. Vidare bör, under den tid, som kan komma att förflyta, innan pedagogiska biblioteket förlägges till psykologisk-pedagogiska institutet, en inventering av bokbestånden i pedagogiska biblioteket och förutvarande högre lärarinneseminarierets bibliotek verkställas av överstyrelsen, varvid de arbeten i pedagogiska biblioteket, som redan finnas i lärarinneseminarierets bibliotek, böra utgällas och införlivas med överstyrelsens bibliotek.

Den av överstyrelsen gjorda kostnadsberäkningen har icke givit mig anledning till annan erinran, än att jag med anledning av vad allmänna lönenämnden tidigare i ärendet anført, finner den föreslagna ersättningen till den pedagogiskt utbildade sekreteraren böra utgå, enär nämnde befattningshavare förutsättes skola fullgöra endast partiell tjänstgöring som lärare. Kostnadsberäkningen för första verksamhetsåret blir således följande:

Arvode till direktor	kronor	1 000	
» » vetenskaplig expert	»	500	
Nedsatt tjänstgöring för direktor, 4 vecko-			
timmar à 280 kronor ..	kronor	1 120	
» » för sekreteraren, 6 vecko-			
timmar à 280 kronor ..	»	1 680	» 2 800
Rese- och traktamentsersättningar	»	1 000	
Driftkostnader	»	13 000	
			<hr/>
			Summa kronor 18 300.

Nämnda belopp av 2 800 kronor bör belasta anslaget till avlöningar vid de allmänna läroverken. Övriga kostnader för institutets verksamhet, uppgående till 15 500 kronor, torde böra utgå ur ett särskilt, med detta belopp uppfört reservationsanslag till psykologisk-pedagogiska institutet.

Utskottet.

1942 års riksdag uttalade sig i princip välvilligt till en av departementschefen i propositionen 1942: 255 framlagd plan för upprättande framdeles av ett psykologisk-pedagogiskt institut. Denna plan har nu av skolöverstyrelsen närmare utformats, varvid vissa konkreta arbetsuppgifter för institutet angivits. Departementschefen har med vissa mindre justeringar tillstyrkt den av skolöverstyrelsen föreslagna organisationen. Utskottet anser sig för sin del kunna godtaga departementschefens förslag. Utskottet tillstyrker således bland annat, att institutets styrelse får den av departementschefen angivna sammansättningen, d. v. s. att den skall bestå av 10 ledamöter, varav rektor vid statens normalskola, skolöverläkaren och landets fyra professorer i psykologi och pedagogik skola vara självskrivna samt de fyra återstående — representerande folkskolan, läroverken, yrkesundervisningen, respektive föräldraintresset — skola utses av Kungl. Maj:t. Utskottet kan icke tillstyrka det i motionen II: 470 framställda förslaget, att »föreningen för psykologisk-pedagogiska institutet» skall äga representationsrätt i styrelsen. Utskottet håller före, att ett i och för sig önskvärt samarbete mellan institutet och nämnda förening skall kunna komma till stånd även utan en sådan representationsrätt för föreningen. Utskottet får alltså avstyrka bifall till nämnda motion.

I motionerna I: 193 och II: 183 har hemställts om anvisande av ett anslag av 5 000 kronor såsom bidrag till »Institutet för praktisk psykologi och yrkesvalsfrågor». Utskottet finner sig emellertid icke på grundval av förevarande motion berett att tillstyrka anvisande av statsmedel för detta ändamål. Under hänvisning i övrigt till att utarbetandet av sådana psykologiska anlagsprov, som synas vara det i motionerna åsyftade enskilda in-

stitutets huvuduppgift, även upptagits på det av skolöverstyrelsen för det statliga psykologisk-pedagogiska institutet angivna arbetsprogrammet, får utskottet alltså avstyrka bifall till ifrågavarande motioner.

Departementschefen har i detta sammanhang föreslagit att pedagogiska biblioteket i organisatoriskt avseende skall övertagas av psykologisk-pedagogiska institutet från den tidpunkt, som av Kungl. Maj:t må komma att bestämmas. Innan en sådan sammanslagning kommer att äga rum, avses en inventering skola komma till stånd av bokbestånden i pedagogiska biblioteket och förutvarande högre lärarinneseminariets bibliotek, varvid förefintliga dubletter skola införlivas med skolöverstyrelsens bibliotek. Med hänsyn till skolöverstyrelsens behov av ett rikhaltigt pedagogiskt bibliotek finner utskottet sig för närvarande icke berett att taga definitiv ställning till ifrågavarande förslag och förutsätter fördenskull att frågan om nämnda sammanslagning i vart fall underställes riksdagens prövning, innan den genomföres.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran.

II. Anslagsberäkningar.

1. Förslagsanslaget till Allmänna läroverken: Avlöningar.

a) Besparingsåtgärder.

Antalet nybörjaravdelningar utgjorde under budgetåret 1939/40 533. I samband med budgetarbetet för därpå följande budgetår upptogs frågan om en begränsning i besparingssyfte av antalet sådana avdelningar. För budgetåret 1940/41 föreskrevs i enlighet därmed, att nybörjaravdelningarna icke skulle få i antal överstiga de för budgetåret 1939/40 befintliga; antalet kom i själva verket att stanna vid 520, vilket innebar en nedgång med 13. För budgetåret 1941/42 föreskrevs en begränsning till 525, eller, därest särskilda omständigheter därtill föranledde, 533; antalet stannade vid 529. För budgetåret 1942/43 bestämdes, att totala antalet nybörjaravdelningar skulle begränsas till 525 eller, därest särskilda omständigheter därtill föranledde, 535; verkliga antalet blev 535, av vilka 4 hänförde sig till de nya gymnasierna i Boden och Hässleholm. Överstyrelsen beräknade, att antalet nybörjaravdelningar utan spärr skulle ha stigit till 539. Slutligen har för innevarande budgetår föreskrivits, att totala antalet nybörjaravdelningar skall begränsas till 540. Överstyrelsen beräknar, att antalet nybörjaravdelningar utan spärr skulle ha stigit till 554.

Antalet nybörjaravdelningar på realskole- och gymnasiestadierna har under den senaste femårsperioden varit följande:

Budgetår	Antal nybörjaravdelningar		
	På realskole- stadiet	På gymnasie- stadiet	Summa
1939/40	345	188	533
1940/41	341	179	520
1941/42	348	181	529
1942/43	354	181	535
1943/44	364	176	540

Samtidigt har antalet lärjungar undergått följande förändringar:

Budgetår	Totalt antal lärjungar	Antal lärjungar i nybörjarklasser		
		På real- skole- stadiet	På gym- nasie- stadiet	Summa
1939/40	51 217	10 349	4 379	14 728
1940/41	51 622	9 971	4 338	14 309
1941/42	52 667	10 429	4 449	14 878
1942/43	53 633	10 886	4 248	15 134
1943/44	54 649	11 416	4 260	15 676

Beträffande förhållandena under innevarande läsår har *skolöverstyrelsen* påpekat vissa avvikelser från den beräknade utvecklingen. En ökad avgång utan examen vore märkbar. Sannolikt vore dessa avvikelser, framhåller överstyrelsen, uttryck för den rådande ekonomiska konjunkturen. Krishushållningen krävde arbetskraft. De unga syntes ha något lättare än förr att utan långa skolstudier vinna instęp i samhällslivet. Tillströmningen till realskolans nybörjarklasser hade däremot ingalunda avtagit. Inom de årsklasser, som vore för unga för det praktiska förvärvsarbetet, vore tillströmningen till läroverken större än någonsin.

För nästa läsår beräknar skolöverstyrelsen *vid ostörd utveckling och vid oförändrade organisatoriska förhållanden* antalet lärjungar och klassavdelningar på följande sätt:

	Lärjungar			Klassavdelningar		
	i nybörjaravdelningar		Totalt antal	nybörjaravdelningar		Totalt antal
	realskolan	gymnasiet		realskolan	gymnasiet	
Läsåret 1944/45 . . .	11 820	4 370	56 110	381	185	2 189
Ökning	+ 404	+ 110	+ 1 461	+ 17	+ 9	+ 41

Överstyrelsen förutsätter, att intagningsförbud även nästa läsår skall gälla för vissa linjer samt att även i övrigt de vid kristidens inbrott vidtagna besparingsåtgärderna alltjämt skola förbli gällande, däribland ökningen av lärjungemaximum i realskolans avslutningsklass från 30 till 35.

Överstyrelsen har undersökt, huruvida icke på något håll inom läroverksorganisationen mindre välbesökta linjer finnas, vilka utan alltför kännbara olägenheter kunde indragas. Överstyrelsen har därvid anträffat några fall, där lärjungeantalet i begynnelseklassen under två på varandra följande år understigit 10 eller eljest lärjungetillströmningen synes mindre tillfredsställande. En översikt över dessa linjer lämnas i propositionen nr 207 (s. 81). Överstyrelsen har emellertid icke ansett skäl föreligga att indraga någon ny linje.

Överstyrelsen har även förordat ett slopande av den sedan läsåret 1940/41 rådande intagningsspärren beträffande nybörjaravdelningarna. *Statskontoret*, som förordar intagningspaus beträffande de treåriga latingymnasie-linjerna i Kristianstad och Uddevalla, föreslår, att antalet nybörjaravdelningar på gymnasiet minskas med två men har icke motsatt sig en mindre ökning av antalet nybörjaravdelningar på realskolestadiet.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Under läsåren 1940/41 och 1941/42 sattes för första gången en mekaniskt verkande spärr för upprättandet av nya klassavdelningar på nybörjarstadiet. Begränsningen gjordes dock icke snävare, än att den föreskrivna maximisiffran, 533, icke uppnåddes. Anledningen härtill torde ha varit det avbrott i den sedan länge fortgående utvecklingen, som förorsakades av kriget. När jag 1942 hade att taga ställning till frågan om en nybörjarspärr även för läsåret 1942/43, ansåg jag mig med hänsyn till händelseutvecklingen icke behöva föreslå, att denna spärr alltjämt skulle upprätthållas. Jag förutsatte dock, att medgivande från Kungl. Maj:ts sida att upprätta parallellavdelningar inom nybörjarklasser skulle föregås av en omsorgsfull prövning och att sådant medgivande icke skulle lämnas annat än då särskilda omständigheter därtill föranledde. Riksdagen beslöt emellertid att även för läsåret 1942/43 bibehålla en nybörjarspärr men höjde maximisiffran för antalet nybörjaravdelningar till 535. Denna siffra uppnåddes även och skulle enligt skolöverstyrelsens beräkningar vid ostörd utveckling ha överskridits med 4. I föl upprepades i viss mån samma händelseförlopp. Skolöverstyrelsen hade då beräknat, att antalet nybörjaravdelningar skulle uppgå till 545, således en automatisk ökning av 10 avdelningar. Jag föreslog, att antalet nybörjaravdelningar läsåret 1943/44 skulle begränsas till 542. Riksdagen fastställde antalet till 540. Enligt överstyrelsens beräkningar skulle antalet nybörjaravdelningar uppgått till 554, därest riksdagen icke maximerat detsamma. Säkert är, att antalet godkända inträdessökande, vilka vid innevarande läsårs början på grund av platsbrist måst avvisas, varit osedvanligt stort: till 1⁵ 1 323, till 1⁴ 133, till RI⁴ 205, till LI⁴ 62 och till RI³ 143, eller tillhoppa 1 866 lärjungar.

Av motiveringen för 1942 års riksdags beslut att maximera antalet nybörjaravdelningar synes framgå, att riksdagen i första hand velat undvika en alltför stor studentproduktion. Jag hyser för egen del fortfarande den uppfattningen, att en ansvällning av gymnasierna icke är önskvärd, men det synes mig också alltjämt olämpligt att söka begränsa tillströmningen genom att alltför snävt tillmäta klassavdelningarnas antal. Lärjungetillflödet har uppenbarligen återvänt till de gamla strömfårorerna från tiden före stormaktskrigets utbrott och trycker nu på läroverkens portar med större kraft än någonsin. Föräldrarnas strävan att ge sina barn utbildning vid de allmänna

läroverken är ofta så stark, att en alltför kraftig begränsning av platserna måste få icke åsyftade följdverkningar. Genom privatlektioner och liknande åtgärder komma föräldrarna att söka säkerställa barnens inträde i läroverk. Lyckas icke detta, föreligger den risken, att vid sidan av de allmänna läroverken och därmed jämförbara goda enskilda högre skolor komma att uppstå sådana privatskolor, som på grund av sina höga avgifter måste få en karaktär, som icke är lycklig vare sig ur skolans eller ur ungdomens synpunkt. Man kan taga för givet, att avvisade inträdessökande till den numera mest eftersökta gymnasielinjen, reallinjen, icke i allmänhet komma att uppge hoppet på att vinna inträde på den studiebanan, de utstakat för sig, utan vid nästa tillfälle återkomma, bättre rustade än vid första försöket. En effektiv gallring uppnås således icke genom en spärranordning. Den väg, på vilken man bör söka uppnå en avlastning av gymnasierna, är i stället, att det allmänna undervisningsväsendet så utbygges och organiseras, att rekryteringen av de praktiska yrkena underlättas. En brett upplagd undersökning av ifrågavarande utbildningsmöjligheter pågår som bekant för närvarande. I avvaktan på att åtgärder i avledande syfte torde komma att föreslås i samband med denna utredning, förefaller det mig icke lämpligt att vidare begränsa antalet nybörjaravdelningar på gymnasiet. Lika starka skäl kunna åberopas för ett upphävande av spärren på realskolestadiet. Vad spärren här åstadkommer är i regel en intensivare träning för inträdesprövningarna till nybörjarklasserna. För dem, som icke intagas, försenas övergången, men den hindras vanligen icke. Efter ytterligare ett år i folkskolan bruka de flesta förut avvisade ånyo pröva lyckan och komma då i regel in i läroverket. Liksom i fråga om gymnasiet visar sig alltså spärren till realskolan vanligen ineffektiv. Den medför tidsspillan och extra kostnader men hindrar mera sällan aspiranterna — och deras föräldrar — att fullfölja sina planer. Det synes mig därför uppenbart, att spørsmålet om begränsning av elevtillströmningen till läroverken inrymmer frågor av så stor principiell betydelse, att det icke gärna kan rationellt lösas annat än i samband med den pågående allmänna översynen av vårt lands skolväsen. Jag är sålunda icke beredd att för nästa läsår föreslå en begränsning av antalet nybörjaravdelningar. Men självfallet förutsätter jag, att medgivande från Kungl. Maj:ts sida att upprätta nya parallellavdelningar inom sådana avdelningar skall föregås av en omsorgsfull prövning och att sådant medgivande icke skall lämnas annat än då särskilda omständigheter därtill föranleda.

Vad jag sålunda anført, har i tillämpliga delar avseende jämväl på med de allmänna läroverken jämförliga skolformer.

Liksom skolöverstyrelsen förutsätter jag, att nu gällande restriktioner i fråga om intagning av elever i vissa nybörjaravdelningar skola gälla även nästa läsår. Med hänsyn till det låga lärjungeantalet på den treåriga latinlinjen vid högre allmänna läroverket i Kristianstad föreslår jag, att intagningen av lärjungar på denna linje tills vidare inställes. Jag är däremot icke beredd att för närvarande ytterligare utsträcka restriktionerna. Mot överstyrelsens beräkningar av antalet nybörjaravdelningar budgetåret 1944/45 har jag i övrigt ingen erinran att göra.

Utskottet.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har departementschefen på anförda skäl föreslagit, att den sedan läsåret 1940/41 tillämpade mekaniskt verkande spärren för upprättandet av nya klassavdelningar skall upphävas för nästa läsår. Departementschefen har dock härvid förutsatt, att medgi-

vande från Kungl. Maj:ts sida att upprätta nya parallellavdelningar inom nybörjaravdelningar skall föregås av en omsorgsfull prövning och att sådant medgivande icke skall lämnas annat än då särskilda omständigheter därtill föranleda. Utskottet anser i likhet med departementschefen, att en ansvällning av gymnasierna icke är önskvärd och vill understryka angelägenheten av att det allmänna undervisningsväsendet så utbygges och organiseras, att rekryteringen av de praktiska yrkena underlättas. Vad sistnämnda fråga beträffar har departementschefen framhållit, att det för närvarande pågår en brett upplagd undersökning av ifrågavarande utbildningsmöjligheter. Utskottet får erinra om att riksdagen genom maximeringen av antalet nybörjaravdelningar främst velat undvika en alltför stark tillströmning till de teoretiska studiebanorna, men spärranordningen har samtidigt haft betydelse ur statsfinansiell synpunkt genom att motverka den eljest fortgående automatiska stegringen av statens utgifter för de allmänna läroverken. Då utskottet emellertid nu anser sig icke böra motsätta sig ett bifall till departementschefens förslag om spärrens upphävande har för detta utskottets ståndpunktstagande — förutom de skäl departementschefen anfört — det förhållandet varit avgörande, att avsevärda svårigheter med hänsyn till ovissheten om vilket antal kommunala mellanskolor som komma att förstatligas nästa år föreligga för fastställande av en lämpligt avvägd maximisiffra beträffande antalet nybörjaravdelningar. Utskottet vill emellertid starkt understryka angelägenheten av att medgivande från Kungl. Maj:ts sida till upprättande av nya parallellavdelningar inom nybörjaravdelningar — såsom departementschefen förutsatt — lämnas allenast i sådana fall, då särskilda omständigheter därtill föranleda.

Vad utskottet sålunda anfört har avseende även på med de allmänna läroverken jämförliga skolformer.

Utskottet biträder i övrigt vad departementschefen under denna punkt anfört och föreslagit.

Från och med budgetåret 1940/41 gäller i besparingssyfte att det högsta tillåtna lärjungeantalet i realskolans högsta klass är 35 mot förut 30 varjämte jämväl föreskrivits, att uppdelning av klassavdelning vid nybörjarundervisning i modersmålet, tyska, engelska och franska i realskolan icke må äga rum, om särskilda kostnader för statsverket därav föranledas. Härigenom samt genom motsvarande åtgärder beträffande de högre kommunala skolorna inbesparades för budgetåret 1940/41, enligt i propositionen 1940: 154 framlagda beräkningar, i runt tal 671 000 kronor, varav 345 000 kronor vid de allmänna läroverken, 145 000 kronor vid de kommunala flickskolorna, 89 000 kronor vid de kommunala mellanskolorna och 92 000 kronor vid de högre folkskolorna och de praktiska mellanskolorna. Liknande besparingar ha givetvis gjorts för de därpå följande budgetåren. Såsom i motionen I: 292 framhålles, torde dessa besparingsåtgärder, vilka vid sin

tillkomst uttryckligen betecknades såsom av det statsfinansiella läget föranledda tillfälliga restriktioner, ha vållat icke oväsentliga olägenheter för undervisningen. Utskottet är dock med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna icke berett att på sätt motionären synes avse förorda ett omedelbart slopande av nämnda restriktioner. Emellertid vill utskottet framhålla vikten av att ifrågavarande restriktioner icke upprätthållas längre än de statsfinansiella förhållandena oundgängligen kräva. Utskottet förutsätter därför, att Kungl. Maj:t så snart som möjligt för riksdagen framlägger förslag om avveckling av ifrågavarande provisoriska besparingsåtgärder. Med vad sålunda anförts torde motionen I:292 få anses besvarad.

b) Anslagsberäkningar.

I fråga om personalförteckningen innebär Kungl. Maj:ts förslag inrättande av en rektorstjänst och en lektorstjänst vid vardera av de två föreslagna nya läroverken i Örnsköldsvik och Ludvika samt därutöver nyinrättande av en rektorstjänst för samrealskolan i Solna, tre lektorstjänster, avsedda för läroverken i Västervik, Boden och Hässleholm, en teckningslärlartjänst (flickläroverket på Södermalm i Stockholm) och en gymnastiklärlartjänst (samrealskolan i Ljusdal). Härjämte förutsättes att en vakantsatt lektorstjänst och en vakantsatt adjunktstjänst vid statens normalskola skall få återbesättas. Vidare föreslås en ökning med 10 av antalet extra ordinarie adjunkter. I övrigt förutsättes inga andra ändringar i personalförteckningen än sådana som bli en följd av ett förstatligande av kommunala mellanskolor. Här om anför *departementschefen* i huvudsak följande.

Rektorstjänsterna böra fördelas på så sätt, att rektorstjänst vid kommunal mellanskola tillhörande avlöningsgrupp II placeras i lönegrad E 9, III i E 8, IV i E 7 och V i E 6. I fråga om rektorstjänst, tillhörande de kommunala mellanskolornas första avlöningsgrupp, är jag icke för närvarande beredd att föreslå lönegradsplacering. Rektorsbefattningarna förläggas till de nyinrättade läroverken från och med det budgetår, under vilket förstatligandet påbörjas.

På de adjunktstjänster, som erfordras för förstatligandet, böra rektorerna vid de nya skolorna utnännas, varefter adjunktstjänsterna tills vidare icke återbesättas. Adjunktstjänsterna vid de nyinrättade samrealskolorna böra självfallet icke komma till stånd förrän från och med det budgetår, under vilket förstatligandet enligt Kungl. Maj:ts beslut skall påbörjas. Därest icke-adjunktskompetent ämneslärare vid kommunal mellanskola i samband med skolans förstatligande överflyttas till adjunktur, bör han i överensstämmelse med hittills tillämpad praxis — jämför riksdagens skrivelse 1937: 469, sid. 21 — såsom adjunkt placeras i 22 lönegraden.

Ifråga om avlöningsstaten innebär Kungl. Maj:ts förslag en höjning med 905 000 kronor. Anslagshöjningen föranledes huvudsakligen av följande förändringar:

a) förstatligandet av kommunala mellanskolor	kronor	280 000
b) rationalisering av skolhälsovården	»	110 000
c) särskilda skrivbiträden vid större läroverk	»	30 000
d) två nya gymnasier	»	50 000
f) nya nybörjaravdelningar, omkring	»	150 000
g) övriga, huvudsakligen automatiska öknningar	»	285 000

Summa kronor 905 000.

Departementschefens beräkning av det för nästa budgetår erforderliga förslagsanslaget till avlöningar vid de allmänna läroverken har icke givit utskottet anledning till annan erinran, än att utskottet med hänsyn till innevarande års riksdags i dess skrivelse nr 319 anmälda beslut om höjning av de av departementschefen i propositionen nr 193 förordade arvdena till skolsköterskor tillstyrker en höjning av delposten till arvden åt skolläkare m. m. med 11 500 kronor till 231 500 kronor. Till följd härav bör i avrundningssyfte anslagsposten till rörligt tillägg minskas med 1 500 kronor i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag och således uppföras med 3 887 800 kronor. Förevarande anslag bör således uppföras med $(30\,430\,000 + 11\,500 - 1\,500 =) 30\,440\,000$ kronor.

Utskottet.

I motionen II: 13 framhålles, att vid den i fjol för sexårsperioden den 1 juli 1943—den 30 juni 1949 företagna avlöningsgrupperingen för rektorerna vid de allmänna läroverken, då rektor vid högre allmänna läroverket i Skövde nedflyttades från grupp III till grupp II, nämnda läroverk i poänghänseende endast obetydligt skilde sig från närmast högre grupp samt att läroverket redan höstterminen 1943 i fråga om poäng uppnådde denna grupp. Det vore därför, framhålles det, mindre rättvist att låta rektor kvarstå i den lägre avlöningsgrupp, vartill han i fjol nedflyttades. Med anledning av vad sålunda anföres får utskottet framhålla att, varhelst än poänggränserna dragas, fall kunna uppstå, liknande det i motionen omnämnda. Syftet med den efter varje sexårsperiod återkommande omprövningen av rektorernas lönegruppsplacering är just att justera denna placering med hänsyn till under perioden inträffade förändringar i fråga om de faktorer, som anses böra vara bestämmande beträffande de särskilda rektorernas ställning i lönehänseende. Med hänsyn härtill och då ett bifall till motionen torde kunna få icke önskvärda konsekvenser får utskottet avstyrka bifall till densamma.

2. Anslaget till Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier.

För innevarande budgetår har beviljats ett anslag av 8 700 kronor till understöd åt vissa kommunala gymnasier. Av anslaget har ett belopp av 6 000 kronor beräknats för kommunala gymnasiet i Söderhamn, medan ett belopp av 2 700 kronor avsetts för kommunala gymnasiet i Hässleholm.

Skolöverstyrelsen har med hänsyn till att gymnasiet i Hässleholm från och med nästa budgetår blir helt statligt, föreslagit minskning av anslaget till 6 000 kronor men å andra sidan förordat ett statsbidrag å 6 000 kronor till kommunala gymnasiet i Arvika.

Departementschefen har tillstyrkt skolöverstyrelsens förslag.

Utskottet. Utskottet biträder vad departementschefen under förevarande punkt föreslagit.

3. Förslagsanslagen till bidrag till kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor och praktiska mellanskolor.

Lönesystemet för kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor och högre folkskolor anpassades enligt beslut vid 1939 års lagtima riksdag för budgetåret 1939/40 provisoriskt efter civila avlöningsreglementets bestämmelser (jämför kungörelsen 1939:471). I samband därmed bestämdes statsbidraget till dylika skolor för samma budgetår till 78 procent av vederbörande löneförmåner (jämför kungörelsen 1939:358). Vidare medgav riksdagen (skrivelse nr 443), att provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg finge under budgetåret enligt vissa grunder utgå till sådana lärare vid ifrågavarande skolor, på vilka de provisoriska avlöningsbestämmelserna icke bleve tillämpliga. De nu berörda provisoriska avlönings- och statsbidragsbestämmelserna erhöles — med vissa smärre jämkningar — tillämpning även för budgetåren 1940/43. Enligt beslut av 1943 års riksdag har från och med den 1 juli 1943 en definitiv lönereglering för lärare vid ifrågavarande skolor, dock ej för övningslärare, genomförts (jämför svensk författningsamling 1943:509 och 1943:526). För övningslärare, vilkas anställnings- och avlöningsförhållanden för närvarande äro föremål för utredning, gälla för innevarande budgetår provisoriska avlöningsbestämmelser (jämför kungörelserna 1943:613 och 619). Statsbidraget till avlöning av lärare vid ifrågavarande skolor utgår även för innevarande budgetår med 78 procent av vederbörande löneförmåner (jämför kungörelsen 1943:618).

I besparingssyfte ha för innevarande budgetår meddelats bestämmelser om höjning av elevantalet i vissa klassavdelningar, begränsning av antalet nybörjaravdelningar, inskränkning av rätten till uppdelning av klassavdelning vid nybörjarundervisning i vissa ämnen, utsträckning av tjänstgöringskyldigheten för ämneslärare och lärare i yrkesämne samt reduktion av arvodena till tillsynslärare. Dessa bestämmelser ansluta sig till de för allmänna läroverken meddelade.

Departementschefen förutsätter, att de för innevarande budgetår gäl-

lande avlöningsbestämmelserna för övningslärare vid högre kommunala skolor skola erhålla giltighet även för nästa budgetår. Även de nuvarande statsbidragsbestämmelserna borde, framhåller departementschefen, i huvudsak erhålla förlängd giltighet. Vidare förutsätter departementschefen, att gällande besparingsbestämmelser för de högre kommunala läroanstalterna alltjämt skola tillämpas.

Förslagsanslaget till bidrag till kommunala flickskolor föreslås av departementschefen skola uppföras med 4 900 000 kronor, vilket innebär en anslagshöjning med 220 000 kronor, för-
anledd av den i fjol beslutade löneregleringen.

I fråga om förslagsanslaget till bidrag till kommunala mellanskolor innebär Kungl. Maj:ts förslag en anslagshöjning med 50 000 kronor till 4 100 000 kronor. Å ena sidan beräknas nämligen tillkomsten av 5 nya kommunala mellanskolor och den förutnämnda löneregleringen medföra en med 250 000 kronor ökad anslagsbelastning, å andra sidan beräknas ett förståtligande i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag av kommunala mellanskolor för nästa budgetår medföra en anslagsminskning med 200 000 kronor.

Beträffande förslagsanslaget till bidrag till praktiska mellanskolor innebär Kungl. Maj:ts förslag en anslagshöjning med 35 000 kronor till 2 400 000 kronor.

Såsom i det föregående erinrats har från och med den 1 juli 1943 en definitiv lönereglering genomförts för lärarpersonalen vid ifrågavarande skolor, dock ej för övningslärare, vilka i avbidan på resultatet av en pågående utredning ansetts böra kvarstå vid nu gällande provisoriska lönebestämmelser. Såsom departementschefen framhållit, torde dessa provisoriska lönebestämmelser böra gälla även för nästa budgetår.

Utskottet.

Vid nämnda lönereglering och den i samband därmed genomförda pensionsregleringen bestämdes, att för kvinnliga lärare tills vidare skulle gälla vissa särbestämmelser. I motionerna I: 240 och II: 358 påyrkas ett slopande av sagda särbestämmelser. Då dessa tillkommit av statsfinansiella skäl och frågan därom så sent som i fjol prövades av riksdagen anser sig utskottet — under hänvisning till riksdagens i fjol intagna ståndpunkt i ämnet — icke kunna tillstyrka bifall till motionerna.

Utskottet erinrar om att utskottet i det föregående yttrat sig angående motionen I: 292, vilken äger avseende jämväl å förslagsanslaget till bidrag till kommunala mellanskolor.

Kungl. Maj:ts förslag i fråga om anslag för nästa budgetår till högre kommunala skolor tillstyrkes av utskottet.

4. Förslagsanslagen till bidrag till högre goss- och samskolor, högre flickskolor och enskilda mellanskolor.

Beträffande ifrågavarande privatläroverk gälla vissa av 1933 och 1940 års riksdagar beslutade restriktioner, avseende bland annat uppdelning av årsklass i parallellavdelningar (jfr kungörelsen 1941: 405). Vid 1941 års riksdag beslöts en provisorisk förbättring av lärarlönerna vid privatläroverken i form av viss dyrortsgradering av den av statsmedel utgående tillfälliga löneförbättringen. 1942 års riksdag höjde anslaget, för att läroanstalterna skulle av Kungl. Maj:t kunna tilldelas tilläggsunderstöd, i princip motsvarande tre fjärdedelar av bränslekostnadernas stegring.

Skolöverstyrelsen har förordat en höjning med 30 procent av den tillfälliga löneförbättringen och till stöd härför anfört i huvudsak följande.

Sveriges flick- och samskolors lärarinneförbund har till överstyrelsen riktat »en enträgen vädjan att i samband med avlämnandet av 1943 års riksdagspetita framlägga det rättmätiga kravet på en skyndsam lösning» av löne- och pensionsfrågan för lärarna vid de statsunderstödda privatläroverken. Överstyrelsen, som tidigare gjort upprepade framställningar i denna fråga, har nu utarbetat en tablå, belysande den avsevärda skillnaden mellan privatanställdas och kommunalanställdas lönevillkor. Att den privatanställda lärargruppen, som i kompetens- och tjänstgöringshänseende i stort sett är jämställd med den kommunalanställda, i lönehänseende måste finna sig synnerligen tillbakasatt är väl förklarligt. Endast hänsyn till det statsfinansiella läget har avhållit överstyrelsen från att begära en reglering av de privatanställda lärarnas löner. Frånsett dyrtidstilläggs och kristilläggs stegring samt den nämnda dyrortsdifferentieringen av den tillfälliga löneförbättringen har någon löner reglering för denna lärargrupp icke förekommit sedan år 1925, då den tillfälliga löneförbättringen beviljades. På grund av de privata skolornas svaga ekonomiska ställning torde en allmän löner reglering genom skolornas egen försorg icke vara möjlig. I enstaka fall har visserligen en höjning av lärarlönerna möjliggjorts genom kommunens mellankomst, men en allmän löner reglering torde icke kunna ske annat än genom statliga bidrag.

Här nedan lämnas en sammanställning av vissa av de löner, som upptagits till jämförelse på överstyrelsens tablå:

Jämförelse mellan vissa löner vid kommunala flickskolor och vid enskilda läroverk.

Löner vid kommunala flickskolor, kronor			Löner vid enskilda läroverk, kronor			Löneskillnad, kronor	
Befattning	E-ort	I-ort	Befattning	E-ort	I-ort	E-ort	I-ort
Rektor, 21: 21	11,491	12,639	Föreståndarinna	7,424	8,115	4,067	4,524
» , 21: 23	12,615	13,794	D:o, 1 ålderstillägg	7,854	8,537	4,761	5,257
Ord. ämneslärarinna, 21: 21	8,898	10,045	Ord. ämneslärarinna	4,573	4,852	4,325	5,193
» » , 21: 23	10,022	11,201	D:o, 2 ålderstillägg	5,424	5,715	4,598	5,486
Extra » , 18: 17	6,948	7,876	Ämneslärarinna med lägre kompetens, 2 ålderstillägg	4,712	4,994	2,236	2,882

Anm. I lönerna ha inräknats rörligt tillägg respektive dyrtidstillägg ävensom kristillägg.

Skolöverstyrelsen anför vidare följande.

Överstyrelsen erinrar, att de enskilda läroanstalternas betydelse för landets skolväsen under de senare åren framträtt desto starkare, som de allmänna läroverkens förmåga att mottaga godkända inträdesprövande visat sig i hög grad otillräcklig. Överstyrelsen vill betona den lägre kostnad för statsverket, elevernas skolgång i de enskilda skolorna innebär. Det har emellertid blivit allt svårare för dessa skolor att i konkurrensen med de allmänna läroverken och kommunala läroanstalterna förvärva och behålla väl kompetenta lärarkrafter, när man icke haft möjlighet att erbjuda tillnärmelsevis jämförliga lönevillkor. Den enda utvägen att vinna medel till den behövliga löneförhöjningen, nämligen att avsevärt höja terminsavgifterna, har man naturligtvis icke velat tillgripa i en tid, då man söker alla utvägar för att undanröja de ekonomiska hindren för den studiebegåvade ungdomens högre utbildning.

På grund av vad ovan anförts finner sig överstyrelsen, samtidigt som överstyrelsen fasthåller vid sin livliga tillstyrkan av en allmän utredning rörande de privatanställda lärarnas löne- och pensionsförhållanden, föranlåten att framkomma med förslag om statsbidrag till viss förbättring av denna lärargrups lönevillkor.

Överstyrelsen anser en sådan förbättring lämpligast kunna ske genom förhöjning av den tillfälliga löneförbättringen. Enligt kungörelsen den 6 juni 1941, nr 404, angående tillfällig löneförbättring åt vissa lärare vid privatläroverk utgår löneförbättringen efter olika grunder åt två lärarkategorier, angivna i kungörelsens mom. 2 A och mom. 2 B, av vilka mom. 2 B omfattar manlig föreståndare och manlig ämneslärare med full tjänstgöring samt sådan kvinnlig ämneslärare med full tjänstgöring, som åtnjuter avlöning enligt i huvudsak samma grunder som nämnda manliga ämneslärare, medan mom. 2 A omfattar samtliga övriga lärare (kvinnelig föreståndare och ämneslärare, manlig och kvinnlig timplärare i läsämne samt övningslärare). För timplärare i läsämne och övningslärare utgår tillfällig löneförbättring med förhöjning efter dyrort endast då tjänstgöringen utgör lärarens huvudsakliga sysselsättning eller förvärvskälla, annars utan sådan förhöjning. Överstyrelsen har ansett sig böra stanna vid att föreslå en förhöjning av den tillfälliga löneförbättringen enbart för den i mom. 2 A avsedda kategorien. Överstyrelsen föreslår en sådan inskränkning dels på grund av vad ovan anförts beträffande de manliga ämneslärarnas och med dem likställda kvinnliga ämneslärares reella löneförhållanden, dels på grund av att en förhöjning av denna kategoris löneförbättring vid särskilt vägande skäl redan nu enligt mom. 2 B, sista stycket, är möjliggjord. Ehuru den genom den bifogade tablan angivna skillnaden mellan löneförhållanden för de privatanställda lärarinnorna och de kommunalanställda endast i ringa mån utjämnas genom ett sådant förslag, anser sig överstyrelsen med hänsyn till den statsfinansiella situationen nödsakad att stanna vid att föreslå en höjning med endast 30 procent av den tillfälliga löneförbättringen. Överstyrelsen föreslår dessutom, att uppdelningen av tillfälliga löneförbättringen i två grupper för timplärare måtte borttagas, i likhet med vad som skett beträffande statligt och kommunalt anställda timplärares arvoden. Klyvningen i två timplärarkategorier, allteftersom vederbörandes tjänstgöring vore att anse såsom lärarens huvudsakliga sysselsättning eller förvärvskälla eller icke, torde knappast för de privatanställda lärarna vara mera påkallad än för övriga lärare. Överstyrelsen beräknar, att den förhöjning i anslaget till tillfällig löneförbättring, som föranledes av genomförandet av de båda nu framställda förslagen, medför en ökad belastning i enlighet med följande tabla:

S k o l a	Tillfällig löneförbättring	Dyrtidstillägg	Kristillägg	Summa
högre goss- och samskolor	78,025	22,890	10,405	111,320
högre flickskolor	86,785	25,455	13,765	126,005
enskilda mellanskolor	7,150	2,100	955	10,205
Summa	171,960	50,445	25,125	247,530

Allmänna lönenämnden har icke funnit anledning till erinran mot de av skolöverstyrelsen föreslagna ändrade grunderna för beräkning av tillfällig löneförbättring åt vissa lärare vid statsunderstödda privatläroverk.

Departementschefen har ifråga om förslaget om höjning av den tillfälliga löneförbättringen anfört följande.

Den stora skillnaden i avlöning mellan lärarinnorna vid privatläroverk och vid jämförliga kommunala läroanstalter har upprepade gånger lett till framställningar från de enskilda läroanstalternas och skolöverstyrelsens sida om reglering av lärarpersonalens löneförhållanden eller åtminstone om provisoriska förbättringar i avbidan på en mera definitiv lönereglering. Jag är för egen del medveten om att det ekonomiska läget för flertalet privatläroverk är sådant, att åtgärder för åstadkommande av en förbättring i längden äro ofrånkomliga. De åtgärder i denna riktning, som på tillstyrkan av mig genomförts åren 1941 och 1942, ha endast haft provisorisk karaktär. Det förslag, som av överstyrelsen nu framlagts, synes, ehuru även det av provisorisk karaktär, i och för sig icke kunna ge anledning till någon väsentlig erinran, men jag har likväl med hänsyn till de allmänna principerna för behandlingen av lönefrågor i årets statsverksproposition sett mig nödsakad att släppa tanken på att förorda förslagets genomförande redan från och med nästa budgetår.

Beträffande nu gällande statsbidragsbestämmelser har departementschefen icke vid sin anmälan av förevarande anslagsfrågor ifrågasatt någon ändring. Såsom i det föregående erinrats har departementschefen dock sedermera förutsett att »nybörjarspärren» skulle upphävas icke blott vid de allmänna läroverken utan även vid därmed jämförliga skolformer.

I fråga om anslagens storlek innebär Kungl. Maj:ts förslag, att förslagsanslaget till bidrag till högre goss- och samskolor skulle minskas med 200 kronor till 658 600 kronor, förslagsanslaget till bidrag till högre flickskolor minskas med 96 700 kronor till 446 900 kronor med anledning av kommunalisering av två flickskolor samt förslagsanslaget till bidrag till enskilda mellanskolor uppföras med oförändrat belopp, 54 100 kronor.

Till stöd för det i *motionen II: 260* framställda yrkandet om utredning rörande löne- och pensionsreglering för ifrågavarande privatläroverk m. m. har anförts huvudsakligen följande.

Det statsfinansiella läget motiverar otvivelaktigt, att man f. n. begränsar sig till att genom provisoriska åtgärder hjälpa nämnda skolor ur deras av

kriget vållade ekonomiska svårigheter i avbidan på en mera definitiv löne-reglering. Däremot synes statsfinansernas betryckta läge icke vara någon anledning till ytterligare uppskov med den fullständiga och förutsättningslösa utredning av dessa skolors löne- och pensionsförhållanden, som under en följd av år begärts av skolorna själva, deras centralorganisation och lärarförbund. I sina petita till 1944 års riksdag har också skolöverstyrelsen liksom upprepade gånger tidigare livligt tillstyrkt, att en sådan utredning kommer till stånd.

Uppenbart är att de enskilda läroanstalterna under nuvarande förhållanden icke kunna hävda sig i konkurrensen om de bästa lärarkrafterna. Under de senaste åren ha dessa skolor också haft att kämpa med stora svårigheter, då det gällt att med erfarna lärarkrafter besätta lediga platser. Tillåtas dessa förhållanden att kvarstå under en följd av år, kan resultatet bli en gradvis försämring av undervisningens nivå, vilket måste strida mot det allmännas intresse. Förhållandet har under de sista femton åren vid upprepade tillfällen bragts i statsmakternas erinran och har också vid alla tillfällen vitsordats av skolöverstyrelsen. Vid tvenne olika tillfällen ha utredningar i frågan igångsatts. En utredning angående de manliga lärarnas pensionsrätt verkställdes sålunda på offentligt uppdrag år 1930 men föranledde inga åtgärder. År 1932 utsågs vidare en särskild sakkunnig för utredande av frågan om privatläroverkens statsunderstöd; denna utredning har dock icke blivit slutförd. Sedan löne regleringar genomförts för de statliga och kommunala läroverkens lärarkrafter ha förhållandena nu blivit sådana, att läget inom en nära framtid kan bli kritiskt för de enskilda läroanstalterna.

Under sådana förhållanden synes all anledning föreligga för riksdagen att begära igångsättandet av en fullständig utredning angående dessa läroanstalters avlönings- och pensionsförhållanden. Då statsmakterna redan understödja nämnda skolor med betydande belopp synes det vara en logisk följd härav, att den anslagsbeviljande statsmakten förvissar sig om att anslagen givas en sådan omfattning och form, att de privata läroverken förmå hävda sitt anseende och liksom hittills på ett fullgott sätt kunna fylla sin uppgift i undervisningens tjänst. En utredning av denna art måste nödvändigtvis bli av en betydande omfattning. All anledning förefinnes därför att den snarast igångsättes, så att dess resultat kan föreläggas riksdagen, så snart det statsfinansiella läget tillåter detta. Riksdagen uttalade sig år 1942 för en utredning om i vilken utsträckning läroanstalter av detta slag ur det allmännas synpunkt vore förtjänta av understöd. En sådan utredning kommer otvivelaktigt att ge vid handen, att det allmännas intresse av de enskilda läroverkens bevarande snarast ökat under senare år, en synpunkt som skolöverstyrelsen understrukit i sina petita till innevarande års riksdag. En sådan utredning erhåller dock sitt fulla värde, först då den åtföljes av en fullständig utredning om hur det statliga understödet till de privata läroverken skall utformas för att göra dessa bäst skickade för sitt betydelsefulla arbete.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har departementschefen framhållit, att han vore medveten om att det ekonomiska läget för flertalet privatläroverk vore sådant, att åtgärder för åstadkommande av en förbättring i längden vore ofrånkomlig. Departementschefen har vidare påpekat, att de förslag till löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken, som av skolöverstyrelsen nu framlagts, icke i och för sig syntes kunna giva anled-

Utskottet.

ning till någon väsentlig erinran, men att departementschefen likväl med hänsyn till de allmänna principerna för behandlingen av lönefrågor i årets statsverksproposition sett sig nödsakad att släppa tanken på att förorda förslaget genomförande redan från och med nästa budgetår.

Den skillnad som nu råder mellan vissa lärarlöner vid de kommunala skolorna å ena sidan och vid de enskilda läroverken å den andra är såsom av skolöverstyrelsens yttranden och motionerna I: 189 och II: 185 samt II: 260 framgår mycket betydande. Utskottet är likväl icke berett att nu tillstyrka bifall till det i motionerna I: 189 och II: 185 framställda förslaget. Däremot anser utskottet, att frågan om en definitiv löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid privatläroverken icke kan skjutas på framtiden, utan att en utredning av dessa spörsmål samt rörande statsbidragets storlek och utformning snarast bör komma till stånd. Emellertid hava dessa frågor även ett bestämt samband med de organisationsproblem beträffande de allmänna läroverken, vilka för närvarande äro föremål för skolutredningens prövning. Skulle på grund härav ett uppskov visa sig nödvändigt för genomförande av en definitiv löne- och pensionsreglering vid privatläroverken, anser utskottet det böra övervägas att bereda lärarpersonalen vid dessa skolor en provisorisk förbättring av de nuvarande löneförmånerna. Utskottet tillstyrker alltså det i motionen II: 260 framställda yrkandet, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller om verkställande av utredning i ovannämnda avseenden.

I enlighet med departementschefens förslag torde för budgetåret 1944/45 böra anvisas till Bidrag till högre goss- och samskolor ett anslag av 658 600 kronor, till Bidrag till högre flickskolor ett anslag av 446 900 kronor och till Bidrag till enskilda mellanskolor ett anslag av 54 100 kronor.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

5. Anslagen till enskilda handarbets- och skolköksseminarier.

Dessa ansag utgå för närvarande med följande belopp:

1)	<i>Anslaget till understöd åt vissa anstalter för utbildande av lärarinnor i kvinnlig slöjd (28 000 kronor):</i>	
	a. Maria Nordenfelts högre handarbetsseminarium i Göteborg	kronor 11 900
	b. Föreningen Handarbetets vänner och Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium i Stockholm	» 16 100
2)	<i>Anslaget till bidrag till fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala</i>	» 79 900
3)	<i>Anslaget till understöd till utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgöromål (11 900 kronor):</i>	
	a. Ateneums skolköksseminarium i Stockholm	» 6 500
	b. Göteborgs skolköksseminarium	» 5 400

Skolöverstyrelsen har hemställt om en fördubbling av den tillfälliga löneförbättringen, vilken sedan budgetåret 1941/42 utgår med för heltidsanställda lärarinnor 400 kronor för år (i Stockholm 500 kronor för år) och för timlärarinnor 10 kronor för veckotimme (i Stockholm 15 kronor för veckotimme). Till stöd härför framhåller överstyrelsen bland annat följande.

H a n d a r b e t s s e m i n a r i e r n a. Lönen för en lärarinna vid Handarbetets vänner och Andrea Eneroths högre handarbetsseminarium i Stockholm understiger lönen för en handarbetslärarinna vid kommunal flickskola i Stockholm med 2 789 kronor.

Jämför man nämnda seminarielärarinnors löner med lönerna för lärarinnorna i hushållsgöromål vid statens skolköksseminarium, vilket förefaller lämpligt, då något statligt handarbetsseminarium ännu ej existerar, finner man, att begynnelselönen för lärarinnorna vid Handarbetets vänner och Andrea Eneroths seminarium i Stockholm med 4 354 kronor understiger begynnelselönen för lärarinnorna vid statens skolköksseminarium. Vad timlärarnas i kvinnlig slöjd löner beträffar understiga de vid handarbetsseminariet i Stockholm med 47 kronor per veckotimme och vid Maria Nordenfelts handarbetsseminarium i Göteborg, om man räknar med motsvarande lön å G-ort, med 43 kronor per veckotimme de löner, som utgå för nämnda timlärare vid statens skolköksseminarium.

Även om det kan anses rimligt, att lärarnas vid enskilda skolor löner ligga något under lärares vid motsvarande statliga skolor, torde den ovan nämnda skillnaden kunna betraktas som orimlig. Det synes överstyrelsen därför skäligt, att i avvaktan på en definitiv reglering av ifrågavarande lärarinnors löner den sedan budgetåret 1941/42 utgående tillfälliga löneförbättringen enligt skolstyrelsens förslag höjes för heltidsanställda lärarinnor vid Handarbetets vänner och Andrea Eneroths seminarium från 500 till 1 000 kronor, för timlärarinnor i kvinnlig slöjd vid samma seminarium från 15 till 30 kronor för veckotimme och för timlärarinnor i kvinnlig slöjd vid Maria Nordenfelts seminarium från 10 till 20 kronor för veckotimme. För tre heltidsanställda lärarinnor vid Handarbetets vänner och Andrea Eneroths seminarium skulle den tillfälliga löneförbättringen belöpa sig till 3 000 kronor, för 34 veckotimmar för timlärarinnor vid samma seminarium till 1 020 kronor och för 64 veckotimmar för timlärarinnor vid Maria Nordenfelts seminarium till 1 280 kronor eller sammanlagt 5 300 kronor i stället för nu för ändamålet utgående 2 650 kronor.

Det för budgetåret 1943/44 med 28 000 kronor utgående anslaget till handarbetsseminarierna torde på grund av det ovan sagda böra ökas med 2 650 kronor till 30 650 kronor.

F a c k s k o l a n i U p p s a l a. Heltidsanställda lärarinnor åtnjuta en årslön av 4 537 kronor jämte fria middagar i samband med undervisningen, värderade till 200 kronor om året. Timlärare åtnjuta 135 kronor för veckotimme. Motsvarande ordinarie lärare vid statens skolköksseminarium åtnjuter i lönegraden 19:19 en årslön av 8 929 kronor, motsvarande 8 162 kronor i Uppsalas dyrort. Timlärare vid statens skolköksseminarium åtnjuter 194 kronor per veckotimme, motsvarande 177 kronor å Uppsalas dyrort.

Ö v r i g a p r i v a t a s k o l k ö k s s e m i n a r i e r. Lärarinnornas löner, jämförda med motsvarande löner vid statens skolköksseminarium, framgå av följande tablå:

Begynnelselön för lärarinnor i hushållsgöromål vid skolköksseminarium			
Statens 19 : 19		Ateneums i Stockholm	Göteborgs
i Stock- holm I-ort	motsva- rande å G-ort		
8 929	8 348	4 432 ¹	5 422

¹ Därför fria middagar i samband med undervisningen värderade till cirka 200 kronor.

Allmänna lönenämnden, som tillstyrkt ifrågavarande framställning, anför:

Lönenämnden får fästa uppmärksamheten vid, att skolöverstyrelsen i annat sammanhang föreslagit, att den tillfälliga löneförbättringen till vissa lärare vid statsunderstödda privatläroverk måtte från och med nästa budgetår förhöjas med 30 procent. Med hänsyn härtill kan tvekan råda, huruvida vid nu ifrågavarande anstalter förhöjningen av den tillfälliga löneförbättringen bör göras så stor, som skolöverstyrelsen föreslagit. Då emellertid avlöningen till nu ifrågavarande lärarinnor även efter den föreslagna höjningen av den tillfälliga löneförbättringen skulle komma att bli relativt knappt tillmätt, vill lönenämnden icke framställa någon erinran mot det föreliggande förslaget.

Departementschefen har förklarat sig finna en höjning av den tillfälliga löneförbättringen i och för sig motiverad. Under hänvisning till vad han anfört beträffande motsvarande spörsmål ifråga om övriga privatläroverk har departementschefen dock funnit sig nödgad att för närvarande avstå från att förorda bifall till förslaget om en sådan höjning.

Departementschefen förordar, att anslaget till understöd åt vissa anstalter för utbildning av lärarinnor i kvinnlig slöjd uppföres med oförändrat belopp, att anslaget till bidrag till fackskolan i Uppsala avrundas från 79 900 kronor till 80 000 kronor samt att anslaget till understöd till utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgöromål höjes med 3 000 kronor för att bereda Ateneums skolköksseminarium möjlighet att införa samma utbildningstid som vid statens skolköksseminarium.

Till stöd för det i *motionen II: 111* gjorda yrkandet anföres i huvudsak följande.

Genom tidigare riksdagsbeslut ha lönerna reglerats för den enda statliga utbildningsanstalten på området, statens skolköksseminarium, som dock icke utbildar lärarinnor i kvinnlig slöjd. På samma sätt ha lönerna under senare år reglerats för lärarinnorna i kvinnlig slöjd och i hushållsgöromål vid de högre statliga och kommunala läroanstalterna. Lärarinnorna vid ifrågavarande enskilda seminarier ha däremot endast erhållit smärre provisoriska löneförbättringar. Skillnaden i löneavseende mellan de privata och det statliga seminariets löner har härigenom blivit oproportionerligt stor. Men även skillnaden i lön mellan de privata seminariernas lärarinnor och de av dem utbildade lärarinnorna vid högre statliga och kommunala läroanstalter har blivit så

betydande, att de privata seminariernas lärarekrytering avsevärt försvårats. Tillåtes detta förhållande att få fortsätta under en följd av år, kan förhållandet få ödesdigra följder för seminarierna. Med hänsyn till att vid dessa seminarier utbildas alla rikets lärarinnor i kvinnlig slöjd och betydligt över hälften av lärarinnorna i huslig ekonomi vid rikets högre statliga och kommunala läroanstalter måste det vara ett riksintresse, att undervisningen vid dessa seminarier hålles uppe på högsta möjliga nivå. Huvudförutsättningen härför är givetvis, att dessa seminarier i fortsättningen som hittills bli i tillfälle att anställa förstklassiga lärarkrafter. Med nuvarande löner måste det dock inom kort bli omöjligt för seminarierna att hävda sig i konkurrensen om de bästa lärarkrafterna, vilka knappast kunna beräknas vara villiga åtaga sig ett ansvarsfullare och mera krävande arbete för betydligt lägre lön än de kunna erhålla för ett mera okvalificerat arbete. Problemet har redan visat sig aktuellt. Sålunda har från fackskolan i Uppsala, som utbildar det ojämförligt största antalet lärarinnor i ifrågavarande ämnen, meddelats, att då föregående år två lärarinnebefattningar ledigförklarats, endast tretton ansökningar inkommo — detta oaktat visst överskott på lärarinnor lär förefinnas. Bland dem, som förfrågade sig angående lönevillkoren, befann sig en tre år tidigare från skolan utexaminerad lärarinna med hög kompetens, som för närvarande vid en statsunderstödd husmodersskola i lön uppbär 1 980 kronor mera per år än vad hon kunde erhålla vid fackskolan. Givetvis föredrog hon att behålla sin dåvarande anställning. Då vid fackskolan flera lärarinnor skola avgå med pension 1944 och följande år, ser man där med verkligt bekymmer på situationen. Med nuvarande löner kan man helt enkelt icke räkna med att erhålla så välkvalificerade lärarkrafter som med hänsyn till utbildningens resultat vore önskvärt.

Kraven på teoretisk och praktisk skicklighet och erfarenhet måste helt naturligt ställas avsevärt högre på dem, som själva skola utbilda lärarinnor, än på dem, som skola undervisa på det egentliga skolstadiet. Om de privata seminariernas erkänt höga standard i längden skall kunna uppehållas, måste det därför vara ett absolut minimikrav, att deras löner överstiga dem, som utgå till lärarinnor i motsvarande ämnen vid de kommunala flickskolorna. Rimligast synes vara att deras löner fastställas i närmare anslutning till lönerna vid statens skolköksseminarium. Då seminariernas lönefråga synes kräva en grundlig utredning, förefinnes all anledning att en sådan utredning snarast igångsättes, så att dess resultat kan föreläggas riksdagen, så snart detta ur statsfinansiell synpunkt är möjligt. Varje ytterligare uppskov med denna frågas lösande kommer att menligt inverka på seminariernas ur rikssynpunkt så betydelsefulla arbetsresultat.

Med hänsyn till den ståndpunkt utskottet i det föregående intagit i fråga om beredande av löneförbättring för nästa budgetår åt lärarpersonalen vid de statsunderstödda enskilda läroanstalterna anser sig utskottet böra biträda departementschefens föreliggande förslag och avstyrka bifall till motionerna II: 291, 292 och 363, sistnämnda motion i vad den avser anslag till löneförbättring för lärarinnorna vid fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala. Utskottet har emellertid funnit att starka skäl blivit anförda i motionen II: 111 för att en utredning kommer till stånd rörande de vid här ifrågavarande privata utbildningsanstalter rådande löneförhållandena jämte där-

Utskottet.

med sammanhängande frågor. Vid denna utredning torde även böra tagas under överbäggande huruvida icke ett statligt handarbetsseminarium borde upprättas. Skulle det av olika anledningar visa sig ogörligt att inom rimlig tid genomföra en definitiv lönebeglering för lärarpersonalen vid berörda utbildningsanstalter torde det böra överbäggas att genom åtgärder av tillfällig natur skapa bättre löneförhållanden för dessa anstalters lärarkategorier. Utskottet tillstyrker alltså, att riksdagen måtte i anledning av motionerna II: 111 och II: 363 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhälla om verkställande av utredning i av utskottet ovan angivna avseenden.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anført och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran.

6. Anslag till kurser för lärare vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter.

Det av Kungl. Maj:t till detta ändamål äskade anslaget av 52 100 kronor är avsett till följande kurser:

a) kurser i sexualundervisning m. m.	kronor 29 500
b) kurs i värtjänstutbildning	» 10 000
c) kurs i hemsjukvård	» 7 600
d) kurs i olycksfallsvård	» 5 000

Summa kronor 52 100.

Departementschefen har i detta sammanhang avstyrkt en av filosofi- och psykologilärarnas förening gjord, av skolöverstyrelsen tillstyrkt framställning om anvisande av 6 500 kronor till en kurs i ämnet psykologi för lärare vid kommunala och statsunderstödda enskilda flickskolor.

Sistnämnda förslag har upptagits jämväl i *motionerna I: 291* och *II: 471*, vari bland annat anføres.

Genom 1928 års stadga och undervisningsplaner för de kommunala flickskolorna upptogs ämnena ekonomilära och psykologi såsom nya ämnen i högsta klassen respektive de båda högsta klasserna. Undervisningen i dessa ämnen har vållat svårigheter därigenom, att så få lärare vid dessa skolor i sin utbildning förvärvat de erforderliga grunderna för att undervisa i dessa ämnen. En mycket stor del, om icke flertalet, av flickskolornas lärare hade avslutat sin teoretiska utbildning, innan dessa ämnen infördes på dessa skolors kursplaner, varför de icke kunna förutse behovet av utförligare studier i dessa ämnen. Intresse och villighet att sätta sig in i de nya ämnena ha visserligen föfunnits i stor utsträckning inom lärarkåren, men det har visat sig vara förenat med betydande svårigheter för vederbörande lärare att skaffa sig erforderlig utbildning utan avsevärda ekonomiska uppoffringar. Dessa förhållanden ha framkallat önskemål om sommarkurser i dessa ämnen för vid flickskolorna anställda lärare, vilka önskemål vid flera tillfällen framförts.

I sina riksdagspetita den 31 augusti 1942 hemställde skolöverstyrelsen om ett anslag av 6 500 kronor för anordnande av en kurs i ekonomilära för i

första hand lärare vid de kommunala och enskilda flickskolorna. Departementschefen ansåg sig icke kunna biträda förslaget, men 1943 års lagtima riksdag beviljade nämnda anslag, och kursen anordnades den 16—21 augusti 1943. Då till kursen anmält sig 84 deltagare, framgår, att kursen fyllde ett stort behov.

För ämnet psykologi är motsvarande behov ännu icke tillgodosett. Situationen i fråga om behovet av utbildning av flickskolans lärare är i det hela densamma som förut för ämnet ekonomilära. Även här har önskemål kommit till uttryck tidigare. I underdånig framställning den 13 mars 1943 anhöll filosofi- och psykologilärarnas förening om statsbidrag för anordnande av en av föreningen planerad kurs i psykologi, huvudsakligen avsedd för lärare vid kommunala och enskilda flickskolor. Framställningen tillstyrktes av skolöverstyrelsen men avslogs genom nådigt beslut den 21 april 1943. Skälet torde främst ha varit brist på tillgängliga medel.

Nämnda förening upprepade sedermera sin anhållan om en psykologikurs i framställning till skolöverstyrelsen, som i sina petita den 31 augusti 1943 vitsordade behovet och hemställde om ett anslag av 6 500 kronor för anordnande av en kurs i psykologi för lärare vid kommunala flickskolor med flera läroanstalter.

Då det här gäller att tillgodose ett behov av lärares utbildning för sådan undervisning, som genom statliga åtgärder införts i skolorna, torde det få anses väl motiverat med statsbidrag för ändamålet.

Utskottet biträder vad departementschefen föreslagit i fråga om anslag för nästa budgetår å tillhoppa 52 100 kronor till anordnande av kurser i sexualundervisning, värtjänstutbildning samt hemsjukvård och olycksfallsvård.

Utskottet.

I motionerna I: 291 och II: 471 har hemställts om anvisande av ett belopp av 6 500 kronor jämväl till en kurs i psykologi för lärare vid kommunala flickskolor m. fl. läroanstalter i enlighet med ett av skolöverstyrelsen framlagt förslag. Utskottet har funnit nämnda förslag väl motiverat och tillstyrker därför att 6 500 kronor anvisas för nämnda ändamål.

Utskottet förordar alltså, att förevarande anslag för nästa budgetår uppföres med (52 100 + 6 500 =) 58 600 kronor.

III. Motioner angående förbättring av studiemöjligheterna för viss ungdom m. m.

Vid årets riksdag — liksom vid fjolårets — ha väckts ett flertal motioner, syftande till förbättring av studiemöjligheter för landsbygdens ungdom. Sålunda anföres i *motionerna I: 59* och *II: 88* i huvudsak följande.

En reform av undervisningsväsendet, som undanröjer svårigheterna för landsbygdens ungdom att erhålla högre utbildning, måste snarast möjligt genomföras. Det väsentliga i en sådan reform måste vara att ekonomiskt stöd lämnas för att möjliggöra de ungas utbildning. Vilka former detta stöd kommer att taga är ingalunda oviktigt men dock av underordnad betydelse i förhållande till huvudkravet, raserandet av de ekonomiska spärrarna för undervisningen.

Två huvudvägar öppna sig för reformens genomförande. Den ena är att möjliggöra vistelse vid läroverken för landsbygdsungdomar, den andra att föra undervisningen ut i bygden till eleverna, varigenom dessa skulle kunna stanna kvar i hemmet under skoltiden. Givetvis kunna båda huvudvägarna användas parallellt med varandra. Det ekonomiska stödet för vistelse vid läroverken kan lämnas under varierande former, t. ex. direkta studiestipendier, inrättande av elevhem på skolorterna, fri skolmateriel, räntefria studielån m. m.

Den andra vägen, att föra undervisningen ut i bygden till eleverna, är av utomordentligt stor betydelse. Då elever från landsbygden söka sig in till läroanstalterna i städer och samhällen, acklimatisera de sig snabbt i sin nya miljö och gå i de flesta fall förlorade för hembygden. De välja inte gärna jordbrukarens yrke utan söka sig in på andra levnadsbanor. När det gäller elever med utpräglad fallenhet för teoretiska studier är heller ingenting att säga härom. Då är deras yrkesval naturligt. Men det finns många elever, som mycket väl skulle passa att bli jordbrukare sedan de avslutat sin skolutbildning, som bibragt dem allmänt medborgerlig bildning. Likaså skulle det vara önskvärt om ungdomar, som förvärvat ett högre kunskapsmått än det folkskolan i sin nuvarande form kan ge, ville utbilda sig för sådana yrken, som finnas inom landsbygdens arbets och kulturliv. En förbättring av landsbygdens utbildningsmöjligheter får inte leda till att landsbygden i än högre grad än som hittills skett tömmas på ledarbegåvningar. Vi behöva inom jordbruk, hantverk, småindustri, undervisningsväsende, föreningsliv av olika slag m. m. på landsbygden personer, som kunna bli ledare och föregångsmän för sina yrkesbröder och meningsfränder.

Om den högre undervisningen kan äga rum ute i bygden vinner man den fördelen att de unga kunna stanna kvar i hemmet, vilket även ur psykisk synpunkt skulle vara synnerligen värdefullt. De unga behöva hemmets stöd under övergångsåren mellan barndom och ungdom.

Vilka metoder som böra användas för att förverkliga det önskemålet att undervisningen skall föras ut till bygden, anse vi oss icke här kunna taga ställning till. Vi vilja dock i anslutning till motionen II: 101 vid 1943 års riksdag understryka, att korrespondensundervisningen i detta sammanhang måste tagas i anspråk. Det framhölls vidare, att under de senaste åren denna undervisningsform kompletterats genom inrättande av de s. k. robertsfors-skolorna, vilken skolform innebär, att ett antal elever från samma ort, som läsa på en realskolekurs från ett korrespondensinstitut, varje dag samlas i en lokal på orten och där studera sina undervisningsbrev under ledning av en studieledare, som har till uppgift att hjälpa eleverna till rätta med studierna.

I motionen yrkades att riksdagen för det kommande budgetåret måtte bevilja ett anslag på 100 000 kronor till stipendier för obemedlade eller mindre bemedlade elever, som studera per korrespondens i avsikt att avlägga real-examen. Såväl detta yrkande som de övriga i motionen framförda yrkandena avsgos av riksdagen med den motiveringen att skolfrågorna för närvarande befunno sig under utredning.

Vi förstå mycket väl riksdagens inställning, och vi ha också grundad anledning antaga att 1940 års skolutredning kommer att ställa sig välvillig till önskemålen om att korrespondensundervisningen måtte erhålla ekonomiskt stöd från det allmänna, men vi anse att det skulle vara av stort värde att redan nu söka pröva metoden med statsstipendier åt korrespondenselever.

Man hade då större erfarenhet att bygga på, när skolproblemen i sin helhet komma att föreläggas riksdagen. Allt flera robertsforsskolor upprättas årligen, och därför skulle det vara värdefullt, om deras mindre bemedlade elever kunde erhålla stipendier utan tidsutdräkt.

På många håll föreligga också svårigheter att erhålla lämpliga lokaler till dessa skolor. Ibland har kommunen ställt lokal till förfogande, och ibland ha enskilda företag anskaffat lokaler. Då det ofta är en kostnadsfråga att anskaffa lämpliga lokaler, skulle det vara värdefullt, om man kunde påräkna statsbidrag för anskaffande av lokaler. Staten torde dock icke böra bidraga med mera än högst hälften av de årliga kostnaderna, de övriga kostnaderna böra bestridas av vederbörande kommun, landsting eller enskilda företag och sammanslutningar.

I fråga om formerna för studiestipendier torde dessa böra ordnas på så sätt som nu sker beträffande arvsfondens stipendier.

Vi vilja också till sist ge uttryck åt vår förhoppning, att 1940 års skolutredning så snart ske kan framlägger förslag till förbättring av landsbygdens undervisningsmöjligheter och att Kungl. Maj:t sedan för riksdagen framlägger de förslag vartill dess arbete kan föranleda. Härvid bör ses till, att det för landsbygdens ungdom skapas möjligheter att erhålla en undervisning, som är väl anpassad efter bygdens yrkes- och kulturliv. Det skulle enligt vår mening vara önskvärt om 1940 års skolutredning finge i uppdrag att särskilt utreda denna fråga.

I *motionerna II: 348* och *I: 241* framhållas liknande synpunkter.

I *motionen II: 18* framhålles, att det icke blott är för landsbygdens ungdom som ekonomiska svårigheter göra sig gällande vid högre skolstudier. I motionen anföres bland annat.

Om det också förhåller sig så, att en familj i en läroverksstad utan alltför stora direkta kostnader kan låta sina barn gå i läroverket, är det tydligt, att detta indirekt kräver uppoffringar, som för mindre inkomsttagare långt ifrån alltid äro möjliga. Framför allt kräver fortsatt skolgång för barnen, att föräldrarna ha förmåga att bära bördan för barnens försörjning längre än till den ålder, då de slutat folkskolan. De måste också ha råd att avstå från den arbetsinkomst, som barnen eljest kunnat tillföra familjen. Det är alltså, även i städerna, förhållandevis få arbetarfamiljer, som ha denna möjlighet. I regel måste arbetarklassens barn börja sin förvärvsverksamhet omedelbart efter folkskolans slut, och endast i undantagsfall, om också numera icke så sällsynta sådana som på landsbygden, kunna städernas arbetarbarn få fortsätta sin skolgång i högre skolor.

Det förhållandet, att rekryteringen till den högre skolutbildningen alltså i så hög grad är bestämd av föräldrarnas ekonomiska förutsättningar och icke av andra urvalsprinciper, är förkastligt icke blott ur allmänna rättvis- och demokratiska synpunkter. Det ekonomiska urvalet till den högre utbildningen står på en avgörande punkt i vägen för den utveckling mot ökad klassutjämning, som på andra områden gjort tydliga framsteg och vars betydelse och önskvärdhet alltså må kunna värderas olika men av ingen dock helt förnekas. Så länge som den utbildning, som leder fram till de viktigaste posterna i samhället, i stort sett är förbehållen deras barn, som redan inneha dessa poster, upprätthåller vårt samhälle en spärr mot denna klassutjämning, som i längden inte kan försvaras. Därtill kommer, att en demokratisering av rekryteringen till den högre skolutbildningen även ur en annan synpunkt

måste betecknas som ett viktigt samhällsintresse. Att de ekonomiska utbildningshindren avlägsnas, att begåvning och lämplighet i stället för som nu föräldrarnas ekonomi få bli avgörande för tillträdet till denna utbildning och därmed till de poster i samhället, vartill den förbereder, är ett samhällsintresse också ur den samhälleliga effektivitetens och prestationsförmågens synpunkt.

De resurser i fråga om stipendier och understöd, som för närvarande stå till förfogande för att underlätta fortsatta studier för barn från ekonomiskt svagt ställda familjer, äro helt otillräckliga. För undervisningen på läroverksstadiet finnas förutom ett stipendieanslag på drygt ett tiotusental kronor för de tekniska läroverken och för specialgymnasiet för lantbruks-, mejeri- och skogsstuderande inga andra statliga stipendie- och understödsmedel tillgängliga än de medel för ändamålet, som utdelas från allmänna arvsfonden. Utslagna på hela antalet elever vid berörda skolor ha de under de senaste åren uppgått till omkring 1 krona per elev och år. Inte ens om därtill läggas de stipendiemedel, som årligen utdelas från de privata stipendiefonderna vid vissa allmänna läroverk och jämförliga läroanstalter, kommer man upp till ett stipendiebelopp, räknat per elev och år, som är högre än knappt 5 kronor. Denna siffra ger med all önskvärd tydlighet vid handen, hur otillräckliga stipendieresurserna för läroverksstadiets undervisning äro.

I likhet med de förslag, som lämnades i en 1939 framlagd, av skolöverstyrelsen utförd utredning av här påtalade frågor, komma den nu arbetande skolutredningens förslag till olika stödåtgärder för att överbygga och minska de ekonomiska utbildningshindren att till sin avsedda tillämpning vara begränsade enbart till landsbygdens behov. Även om det är alldeles riktigt, att »landsbygden» — här definierad som de orter, vilka icke ha tillgång till egna, högre skolor — allmänt sett är mycket sämre ställd i fråga om den högre skolutbildningens tillgänglighet och framför allt dess ekonomiska överkomlighet än övriga delar av vårt land, så förhåller det sig, som redan här ovan påpekats, dock så, att en stor del av befolkningen på även de egentliga skolorterna likaså är ekonomiskt utestängd från möjligheten att låta sina barn fortsätta sin skolgång i högre skolor. Om det också kan sägas vara givet, att huvudparten av de medel, som statsmakterna i en framtid kunna komma att anvisa för det ändamål, varom här är fråga, bör disponeras för landsbygdens räkning, så måste det te sig som minst sagt omotiverat att helt utestänga de föräldrar på skolorterna från varje möjlighet till hjälp, vilkas behov icke äro mindre än landsbygdsföräldrarnas. Förutsatt att stödåtgärderna för de senares vidkommande verkligen komma att utformas så, att möjligheter till skolutbildning för därför lämpade barn öppnas även för landsbygdens allra lägsta inkomsttagare, måste det ju också komma att framstå som en uppenbar orättvisa att utesluta de motsvarande lägsta inkomstskikten i städerna från hjälpmöjligheterna.

Åtgärder med syfte att komma de ekonomiska utbildningshindren till livs få icke utformas på detta sätt. Riktpunkten för sådana åtgärder måste i stället vara att skapa möjlighet för varje barn att, oberoende av föräldrarnas ekonomi och bostadsort, få högre skolutbildning, om dess begåvning och förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen lämpa sig därför. För att en sådan politik skall kunna realiseras, måste stödåtgärderna ställas inom räckhåll även för de ekonomiskt allra svagaste skikten. En schematisk gränsdragning mellan land och stad bör inte göras. Skolutredningens anmälda förslag måste på den punkten vidareutbyggas och kompletteras.

I motionen II: 18 beröres även ett annat problem, varom i motionen anföres.

Vårt skolväsen ger för närvarande knappast några möjligheter alls till regelrätta studier och utbildning för den kategori av studieintresserad ungdom, vars studiehåg väckts och blivit medveten först vid senare år, än då den egentliga skolåldern börjar. Vi sakna likaledes i vårt skolsystem en kanal från det fria och frivilliga folkbildningsarbetets studier till det reguljära utbildningsväsendets skolor och utbildningsvägar. Det studieintresse, som de senväckta begåvningarna och en elit av de inom det fria folkbildningsarbetet fostrade ungdomarna representera, utgör ur samhällets synpunkt otvivelaktigt en värdefull tillgång att tillvarataga.

Bortsett från några privata s. k. »studentfabriker», vilka knappast kunna sägas fylla behovet men vilkas existens åtminstone visar, att detta behov är så stort, att det till och med har kunnat utnyttjas ekonomiskt, finns det för närvarande knappast någon skola för denna ungdom. Korrespondensundervisningen ger, säkerligen också efter det eventuella genomförandet av de stipendiemöjligheter, skolutredningen väntas föreslå, i varje fall inte en så framkomlig väg, som denna grupp vore förtjänt av och borde erbjudas. Detta bland annat därför att den inte kan verkställa de kunskapsprov och meddela de examina, som äro viktiga formella förutsättningar för utbildningens utnyttjande för fortsatta studier och i förvärvslivet. Inte heller folkhögskolan, som dock fyller en viss uppgift här, ger tillräckliga studiemöjligheter för denna kategori. Mer eller mindre vid sidan av sitt program förbereder folkhögskolan många av dessa senväckta studiebegåvningar för fortsatta studier. Den hjälper dem dock inte över de bildnings- och examensspärrar, som t. ex. universitets- och högskoleutbildningen kringgärdar sig med.

För att tillgodose de utbildningsbehov, som anmäla sig här, behövdes en ny skolform. Med hänsyn till den roll, som folkhögskolan redan spelar som skola för denna ungdomsgrupp, synes en sådan erforderlig ny skolform lämpligen böra bygga på och knytas till denna. Den skulle därvid kunna utformas som en »specialkurs» eller ett »specialgymnasium», anordnad som en överbyggnad på folkhögskolans nuvarande kurser och förlagd till någon eller några av våra nu existerande folkhögskolor. Den skulle i viss mån kunna upprättas efter direkt mönster av det specialgymnasium för lantbruks-, mejeri- och skogsstuderande, som redan finns inrättat vid en folkhögskola, Hvilans folkhögskola i Skåne, och som under de år det existerat uppnått mycket goda resultat. Den nya skolformen kunde och borde få arbeta med ett i fråga om begåvning strängare urval samt villigare och effektivare arbetande elevmaterial än någon annan högre skolundervisning. Undervisningen skulle därför kunna bedrivas i en hårdare takt än eljest i våra skolor. Kurserna skulle avse att giva ett kunskapsmått i stort sett motsvarande studentexamens och en kompetens med avseende på tillträde till universitet och högskolor jämställd med dennas. De borde, utan att för den skull slutresultatet äventyrades, dels kunna utlämna en del sådant kunskaps- och uppfostringsstoff, som elevernas ålder och mognad överflödiggjorde, och dels kunna utformas med möjligheter till en annan specialisering med hänsyn till elevernas framtida studieavsikter och arbetsverksamhet, än som vore tillräddlig för yngre elever. Förlagd till en folkhögskola och utnyttjande dennas internat skulle undervisningen, även vad gäller de rent yttre betingelserna, få arbeta under de bästa möjliga förutsättningar och tillika kunna meddelas till för såväl det allmänna som för eleverna rimliga kostnader. För det senare borde därtill stipendiemöjligheter, avpassade med hänsyn till att undervis-

ningen i stor utsträckning komme att rekryteras från ekonomiskt svagt ställda folkgrupper, stå till förfogande. — Resultatet borde kunna bli en starkt tidsbesparande, effektiv och ändamålsenlig undervisning. Dess elever borde kunna taga igen en väsentlig del av den tidsförlust, deras sena start åsamkat dem, och bli i stånd inte bara att tävla med den normala studievägens studenter utan även att, både på grund av urval och erfarenheter, på kommande verksamhetsfält göra insatser, som rättfärdiga de speciella anstalterna för deras utbildning. Och som ett led i strävandena att häva de ekonomiska utbildningshindren och demokratisera rekryteringen till den högre undervisningen skulle slutligen den nya skolformen väl försvara sin plats.

Utskottet.

Vid innevarande års riksdag ha — såsom av den lämnade redogörelsen framgår — väckts vissa motioner, vilka hava till syfte att underlätta studiemöjligheterna för ungdom från landsbygden.

I motionerna I: 59 och II: 88 har sålunda yrkats, att riksdagen måtte för nästa budgetår anvisa dels ett anslag av 100 000 kronor till stipendier för korrespondensstudier för obemedlade eller mindre bemedlade studiebegåvade ungdomar, dels ock ett anslag av 50 000 kronor att användas till statsbidrag för anskaffande av lokaler för s. k. robertsforsskolor, ävensom att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att 1940 års skolutredning erhåller i uppdrag att särskilt utreda frågan om att för landsbygdens ungdom skapa möjligheter att erhålla en efter bygdens yrkes- och kulturliv anpassad undervisning, varvid särskilt bör tillses, att undervisningen kan ske ute i bygden så långt detta är möjligt.

I motionen II: 348 har hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag rörande statligt understöd för deltagande i viss korrespondensundervisning.

Vidare har i motionen I: 241 yrkats, att riksdagen måtte för nästa budgetår anvisa ett anslag av 50 000 kronor för understödjande av kommunala korrespondensrealskolor, eventuellt genom deltagande med viss procent i landstings eller kommuns havda kostnader för ändamålet.

Härutöver har i en motion, II: 18, berörts frågan om stödåtgärder för att underlätta tillträdet till högre skolundervisning för ungdom från såväl landsbygd som städer och skolorter. I sådant avseende har i motionen föreslagits, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utvidgade direktiv till 1940 års skolutredning, varigenom denna erhåller i uppdrag att med ändring av förebådade förslag, avseende att komma företrädesvis landsbygdens befolkning till godo, utarbета och framlägga förslag till stödåtgärder för att underlätta tillträdet till högre skolundervisning för därtill lämpade barn från ekonomiskt svagt ställda familjer i hela riket. I samma motion har vidare yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att åt skolutredningen uppdrages att utreda frågan om möjligheterna att vid en eller flera av landets folkhögskolor inrätta ett »specialgymnasium» med sikte på att tillgodose de senväckta studiebegåvningarnas utbildningsbehov och skapa en kanal mellan det fria och frivilliga folkbildnings- och studiearbetet och den reguljära, högre skolundervisningen.

Sedan ifrågavarande motioner väckts har 1940 års skolutredning avgivit utredning och förslag angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom (stat. off. utredn. 1944: 22). I en översiktlig framställning av landsbygdens utbildningsproblem understryker utredningen till en början, att frågan om vidgade möjligheter till studier vid högre skolor ej är den enda bland landsbygdens utbildningsfrågor, som kräver sin lösning. Utredningen framhåller, att även om landsbygdens folkskola särskilt under tiden efter 1920 starkt utvecklats äro åtskilliga förbättringar nödvändiga. I ett betänkande om folk- och fortsättningsskolan, som är under utarbetande, kommer skolutredningen därför att föreslå en del åtgärder, vilka syfta till att ytterligare utveckla landsbygdens folkskoleväsen. Icke minst viktigt finner utredningen det vara, att landsbygdens folk- och fortsättningsskolor framdeles organiseras på sådant sätt, att landsbygdens speciella utbildningsbehov bättre än hittills kunna bli tillgodosedda. Skolutredningen finner det också angeläget, att vid landsbygdens obligatoriska skolor grundlig yrkesorientering lämnas, omfattande bland annat upplysning om befintliga utbildningsmöjligheter såväl vid de olika slagen av lantbruksundervisningsanstalter som vid folkhögskolorna. Det måste — anser utredningen — vara av stor vikt, att samtidigt som åtgärder vidtagas för underlättande av landsbygdslärlingarnas studier vid mera teoretiskt betonade högre skolor även vidgade möjligheter skapas för ungdom att erhålla för landsbygdens yrkesliv särskilt avpassad undervisning. I detta syfte har skolutredningen för avsikt att i ett senare betänkande föreslå inrättandet av praktiska realskolor med undervisning i jordbruk, skogsbruk och lanthushållning.

När det gäller fortsatta studier vid högre skolor konstaterar skolutredningen, att landsbygdens ungdom möter vida större svårigheter än städernas och tätorternas ungdom. Av inom utredningen gjorda undersökningar framgår, bland annat, att goda kommunikationer kraftigt bidra till att förbättra studiemöjligheterna. Skall rättvisa länen emellan i fråga om de högre skolornas fördelning med hänsyn till landsbygdslärlingarnas studiemöjligheter uppnås, anser skolutredningen det vara nödvändigt, att de vidsträckta och glest befolkade länen få förhållandevis flera mindre skolanläggningar än de tätbefolkade länen. Utredningen anser det även angeläget, att de högre praktiska läroanstalterna av olika slag bättre fördelas över landet.

Korrespondensundervisningens betydelse för landsbygdens ungdom har av skolutredningen särskilt uppmärksamats. Skolutredningen finner det angeläget, att statliga åtgärder vidtagas för underlättande av denna undervisning.

Skolutredningen har i sitt berörda betänkande även diskuterat möjligheterna av en sådan differentiering av undervisningen i folkskolan, att en treårig realskola därigenom skulle i viss utsträckning byggas på en sådan differentierad folkskolelinje. På vissa orter, där skolmässigt bedriven språkundervisning icke kan ordnas, borde enligt skolutredningens mening korrespondensundervisningen och radion kunna tagas till hjälp.

Enligt skolutredningens undersökningar voro höstterminen 1941 vid de högre allmänna skolorna av de avlägset från högre skola boende lärjungarna i runt tal 14 000 hänvisade till dagliga resor och 6 800 till inackordering. Av dessa lärjungar kommo omkring 19 000 från den egentliga landsbygden, till vilken skolutredningen hänfört alla orter, belägna mera än fem kilometer från högre skola, ledande till minst realexamens kunskapsmått.

Skolutredningen framhåller, att om landsbygdens studiebegåvade ungdom beträffande utbildningsmöjligheterna mera än för närvarande är fallet skall bliva jämställd med ungdomen i tätorterna är det ofrånkomligt, att en särskilt för landsbygdens ungdom avsedd studiehjälpsverksamhet kommer till stånd. I fråga om gymnasiestudier bör därvid ungdom från orter med endast realskola jämföras med landsbygdens ungdom. Det kan icke längre — framhåller skolutredningen — anses försvarligt att upprätthålla en så stark spärr för fortsatt undervisning som den, vilken nu utgör ett hinder för var och en, som bor avlägset från lämplig högre skola och icke har särskilt god ekonomisk ställning. Efter prövning i varje särskilt fall böra därför lämpligt avvägda stipendier under vissa villkor tilldelas avlägset från högre skola boende lärjungar. Utredningen föreslår, att stipendiekostnaderna helt skola bestridas av statsmedel. Endast verkligt studielämpliga lärjungar böra emellertid komma i åtnjutande av stipendier. För stipendier av detta slag beräknar skolutredningen ett årligt anslag av 4 500 000 kronor. Vidare föreslår utredningen även särskilda stipendier till lärjungar, vilka enligt korrespondensmetoden bedriva enskilda studier, som avslutas med examen under statlig kontroll, ävensom till lärjungar, vilka bedriva studier vid realskola med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. Härför beräknar skolutredningen ett årligt belopp av 375 000 kronor.

Skolutredningen föreslår även, att landsting, annan kommun eller stiftelse bör kunna erhålla statsbidrag för iordningställande av skolhem. För detta ändamål synes det utredningen, att ett årligt belopp av 450 000 kronor bör ställas till förfogande.

För anordnande av försök med kombinerad korrespondens- och radioundervisning i främmande språk i folkskolan samt till handledning vid sådan undervisning anser skolutredningen, att särskilda anslag böra utgå.

Såsom av den sålunda lämnade orienterande redogörelsen framgår har skolutredningen i sitt nu framlagda betänkande till behandling upptagit de i motionerna I: 59 och II: 88 samt II: 348 och I: 241 berörda frågorna angående statligt understöd för deltagande i korrespondensundervisning ävensom framställt en rad förslag till positiva åtgärder härutinnan. Det i motionen II: 348 framställda yrkandet om utredning i ämnet har alltså redan blivit tillgodosett, varför motionen icke synes böra till någon riksdagens åtgärd föranleda. De i motionerna I: 59 och II: 88 samt I: 241 framställda olika förslagen om anvisande av vissa anslag redan för nästa budgetår för beredande av ökade utbildningsmöjligheter för landsbygdens ungdom finner utskottet

sig icke kunna biträda. Det torde i första hand böra ankomma på Kungl. Maj:t att pröva de förslag, som av skolutredningen framlagts i samma syfte. Utskottet förväntar, att denna prövning med det snaraste kommer att ske och att av densamma föranledda förslag utan dröjsmål komma att föreläggas riksdagen. Utskottet får vidare framhålla, att skolutredningen meddelat, att utredningen i ett senare betänkande har för avsikt att framlägga förslag till åtgärder i syfte att skapa en för landsbygdens yrkesliv särskilt avpassad undervisning. Utskottet utgår ifrån att vad i motionerna I: 59 och II: 88 i detta ämne anförts och hemställts därvid kommer att av skolutredningen upptagas till övervägande. Utskottet finner alltså, att motionerna I: 59 och II: 88 samt I: 241 — i den mån de icke må anses besvarade med vad utskottet anfört — icke böra till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Med anledning av motionen II: 18 vill utskottet till en början erinra, att fjolårets riksdag i sin skrivelse nr 229 framhöll, att även ungdom från orter, där högre läroanstalter funnes, ofta vore förhindrade att av ekonomiska skäl genomgå dessa läroanstalter. De åtgärder för studiehjälp, som vore föremål för övervägande, borde därför icke enbart taga sikte på landsbygdens ungdom. Skolutredningen kommer att i annat sammanhang till behandling upptaga de problem beträffande hjälpåtgärder för underlättande av tillträdet till högre skolundervisning för studielämpliga barn från ekonomiskt svagt ställda familjer i städer och tätorter, som diskuteras i nyssnämnda motion. Med anledning härav synes det icke erforderligt, att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhallen om utredning i ämnet.

I motionen II: 18 har vidare påyrkats, att utredning skulle verkställas av skolutredningen rörande möjligheterna att vid en eller flera av landets folkhögskolor inrätta ett specialgymnasium med sikte på att tillgodose de senväckta studiebegåvningarnas utbildningsbehov och skapa en kanal mellan det fria och frivilliga folkbildnings- och studiearbetet och den reguljära högre skolundervisningen. Utskottet får erinra om att det av motionärerna angivna syftet hittills i viss utsträckning tillgodosetts framför allt genom aftonundervisning vid vissa läroanstalter. Dylik aftonundervisning har varit anordnad vid Malmö aftonskola och vid Stockholms samgymnasium, varjämte 1938 års riksdag på förslag av Kungl. Maj:t beslöt upprättandet från och med läsåret 1938/39 av en linje med aftonundervisning för real- och studentexamen (statens aftonskola) vid allmänna läroverket å Kungsholmen i Stockholm. Vidare är såväl Fjellstedtska skolan i Uppsala som Lunds privata elementarskola i viss utsträckning inriktad på en speciell studiegång för eleverna, i syfte bland annat att underlätta studiemöjligheterna för sådana studiebegåvningar, som i förevarande sammanhang beröras i motionen. Olika åtgärder kunna tänkas för att ytterligare öka möjligheterna på förevarande område, såsom t. ex. upprättandet av flera aftonskolor och ställande av stipendiemedel till förfogande. Ehuru utskottet icke är övertygat om lämplig-

heten av att anknyta av motionärerna ifrågasatta specialgymnasier till folkhögskolorna, anser utskottet emellertid erforderligt, att såväl denna fråga som spørsmålet om upprättandet av internat för här ifrågavarande elevklientel kräver en närmare utredning. Denna utredning torde böra anförtros åt skolutredningen, vilken utskottet förutsätter kommer att i samband med behandlingen av gymnasieorganisationen överväga vilka åtgärder i övrigt som lämpligen befinnas böra vidtagas för att tillgodose den nu berörda speciella utbildningsuppgiften. Utskottet förordar därför, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att Kungl. Maj:t ville uppdraga åt skolutredningen att verkställa utredning i av utskottet sålunda angivna avseenden.

IV. Hemställan.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 291 och II: 471 ävensom med avslag å motionerna I: 303 och II: 478, II: 479, I: 304, II: 470, I: 193 och II: 183, II: 13, I: 240 och II: 358, I: 189 och II: 185, II: 292, II: 291 och II: 348,

1. besluta, att samrealskolorna i Örnsköldsvik och Ludvika skola från och med budgetåret 1944/45 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, successivt utbyggas till högre allmänna läroverk, omfattande, förutom nu befintliga realskollinjer, läroverket i Örnsköldsvik en fyraårig latinlinje och en fyraårig reallinje samt läroverket i Ludvika en treårig latinlinje och en treårig reallinje, under förutsättning att nämnda städer åtaga sig att i fråga om respektive högre allmänna läroverk ej mindre tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal än även bevilja ett engångsanslag av minst 5 000 kronor till komplettering av undervisningsmaterielen och utvidgning av biblioteket;

2. besluta, att vid högre allmänna läroverket för gossar i Malmö samt högre allmänna läroverken i Umeå och Västerвик skola från och med budgetåret 1944/45 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, successivt inrättas nya gymnasielinjer, nämligen vid högre allmänna läroverket för gossar i Malmö en fyraårig reallinje i stället för en av de

treåriga reallinjerna vid läroverket, vid högre allmänna läroverket i Umeå en treårig reallinje i stället för en av de fyraåriga reallinjerna vid läroverket samt vid högre allmänna läroverket i Västervik en treårig reallinje, under förutsättning att respektive städer förplikta sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt bostäder åt för vederbörande läroverk erforderlig vaktmästarpersonal;

3. godkänna följande personalförteckning för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1944/45:

Personalförteckning.

Befattning.	Lönegrad.
<i>Tjänstemän å ordinarie stat.</i>	
22 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlöningsgrupp I	E 13
19 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlöningsgrupp II	E 12
23 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlöningsgrupp III	E 11
3 rektorer vid realskolor, avlöningsgrupp I	E 9
25 » » » » II	E 8
27 » » » » III	E 7
23 » » » » IV	E 6
448 lektorer	A 27
<i>Anm.</i> Av dessa lektorstjänster må endast 443 uppehållas.	
1 283 adjunkter	A 23
<i>Anm.</i> Av dessa adjunktstjänster må uppehållas endast så många, att antalet uppehållna adjunktstjänster å ordinarie stat och å övergångsstat ej överstiger sammanlagt 1 282.	
265 ämneslärarinnor	A 21
<i>Anm.</i> Av dessa ämneslärarinnetjänster må uppehållas endast så många, att antalet uppehållna ämneslärarinnetjänster å ordinarie stat och å övergångsstat ej överstiger sammanlagt 265.	
114 lärare i teckning	A 20
85 » » musik	A 20
103 » » gymnastik med lek och idrott	A 20
4 övningsskollärare	A 20
31 lärarinnor i kvinnlig slöjd	A 16
81 vaktmästare	A 7
61 »	A 6
17 »	A 5

Befattning.

Lönegrad.

Tjänstemän å övergångsstat.

39 adjunkter	A 22
<i>Anm.</i> Av dessa adjunktstjänster må uppehållas endast så många, att antalet uppehållna adjunktstjänster å ordinarie stat och å övergångsstat ej överstiger sammanlagt 1 282.	
9 ämneslärarinnor	A 22
<i>Anm.</i> Av dessa ämneslärarinnetjänster må uppehållas endast så många, att antalet ämneslärarinnetjänster å ordinarie stat och å övergångsstat ej överstiger sammanlagt 265.	
1 lärare i teckning	A 21
1 lärarinna i kvinnlig slöjd	A 18

*Extra ordinarie tjänstemän i högre lönegrad
än den 20:e.*

250 adjunkter Eo 21;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1944/45, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarbefattning vid samläroverk skall tillsättas, besluta, huruvida befattningen skall kungöras ledig såsom adjunktstjänst eller ämneslärarinnebefattning;

5. godkänna följande avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1944/45:

A v l ö n i n g s s t a t .

Utgifter:

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	kronor 20 990 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:	
a) Arvoden åt kvinnliga sakkunniga ..	kronor 450
b) Arvoden åt tillsynslärare	» 8 450
c) Personliga tilläggsarvoden åt första lärarinnor	» 1 200
d) Arvoden åt skol-läkare m. m., <i>förslagsvis</i>	» 231 500

e) Arvoden åt bibliotekarier	kronor	93 200	
f) Arvoden åt biträden på rektorsexpeditionerna	»	123 000	
g) Särskilda arvoden vid provårsläroverk	»	172 500	
h) Särskilda arvoden vid statens aftonskola	»	5 800	
i) Arvode åt biträdande föreståndarinna	»	1 200	
j) Personlig lönefyllnad åt vissa rektorer	»	11 500	kronor 648 800
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	»	5 840 000	
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	»	3 887 800	
			<u>Summa kronor 31 366 600</u>

Särskilda uppbördsmedel:

1. Bidrag från Stockholms stad	kronor	15 000	
2. Av kommuner och lärare erlagda hyresersättning och hyror	»	274 000	
3. Avkastning av donationer från kronan m. m.	»	37 600	
4. Av vaktmästare erlagda hyror samt ersättning för bränsle och lyse	»	120 000	
5. Bidrag ur läroverks ljus- och vedkassor till vaktmästarpersonalens avlöning	»	480 000	kronor 926 600
			<u>Nettoutgift kronor 30 440 000;</u>

6. bemyndiga Kungl. Maj:t att — med iakttagande i huvudsak av de i det föregående angivna grunderna — meddela beslut angående successiv ombildning från och med budgetåret 1944/45 av kommunala mellanskolor till samrealskolor, under förutsättning att respektive kommun förpliktar sig dels att i fråga om den ombildade läroanstalten tillhandahålla erforderlig möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal, dels ock, i den mån Kungl. Maj:t så finner påkallat, att intill ett belopp av 5 000 kronor bekosta komplettering av undervisningsmaterielen och utvidgning av biblioteket vid läroanstalten;

7. bemyndiga Kungl. Maj:t att förordna om de avvikelser från personalförteckningen och de överskridanden av maximerade poster i avlöningsstaten, som föranledas av beslut om kommunala mellanskolors ombildning till samrealskolor;

8. bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser i övrigt, som erfordras i samband med ombildningen av kommunala mellanskolor till samrealskolor;

9. till *Allmänna läroverken*: *Avlöningar* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 30 440 000 kronor;

10. till *Kommunala läroverk*: *Understöd åt vissa kommunala gymnasier* för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 12 000 kronor;

11. besluta, att de för budgetåret 1943/44 gällande provisoriska avlöningsbestämmelserna för övningslärare vid de högre kommunala skolorna skola äga tillämpning jämväl för budgetåret 1944/45;

12. medgiva, att för budgetåret 1943/44 gällande grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa övningslärare vid nämnda skolor skola äga tillämpning jämväl för budgetåret 1944/45;

13. till *Kommunala läroverk*: *Bidrag till kommunala flickskolor* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 4 900 000 kronor;

14. till *Kommunala läroverk*: *Bidrag till kommunala mellanskolor* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 4 100 000 kronor;

15. till *Kommunala läroverk*: *Bidrag till praktiska mellanskolor* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 2 400 000 kronor;

16. besluta, att gällande bestämmelser angående statsunderstöd för budgetåret 1943/44 till statsunderstödda enskilda

läroanstalter skola äga huvudsaklig tillämpning jämväl för budgetåret 1944/45;

17. besluta, att till de statsunderstödda enskilda läroanstalterna må under budgetåret 1944/45 utgå tilläggsunderstöd i enlighet med vad departementschefen under punkten 136 i 1944 års åttonde huvudtitel förordat;

18. till *Privatläroverk: Bidrag till högre goss- och samskolor* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 658 600 kronor;

19. besluta, att den av 1933 års riksdag godkända ändringen i fråga om beloppet av grundunderstöd till högre flickskola skall äga tillämpning jämväl för budgetåret 1944/45;

20. till *Privatläroverk: Bidrag till högre flickskolor* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 446 900 kronor,

därav 30 000 kronor skola användas till nedbringande av terminsavgifter under läsåret 1944/45 vid vissa högre flickskolor i Stockholm under villkor, att Stockholms stad för samma tid bidrager med enahanda belopp på sätt angivits i propositionen nr 252 till 1939 års lagtima riksdag och under punkten 137 i 1944 års åttonde huvudtitel;

21. till *Privatläroverk: Bidrag till enskilda mellanskolor* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 54 100 kronor;

22. såsom *Understöd åt vissa anstalter för utbildande av lärarinnor i kvinnlig slöjd* för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 28 000 kronor;

23. såsom *Bidrag till fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala* för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 80 000 kronor;

24. såsom *Understöd till utbildningskurser för lärarinnor i hushållsgöromål* för budgetåret 1944/45 anvisa ett anslag av 14 900 kronor;

25. till *Kurser för lärare vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av 58 600 kronor;

26. till *Psykologisk-pedagogiska institutet* för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av 15 500 kronor;

B. att motionerna I: 292 samt I: 241 må anses besvarade med vad utskottet här ovan anfört;

C. att motionerna I: 59 och II: 88 — i den mån de icke må anses besvarade med vad utskottet i det föregående anfört — icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

D. att riksdagen må, med bifall till motionen II: 260, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen vid privatläroverken samt rörande statsbidragets storlek och omfattning;

E. att riksdagen må, i anledning av motionerna II: 111 och II: 363, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte — med beaktande av vad utskottet i det föregående anfört — låta verkställa utredning angående löneförhållandena m. m. vid de enskilda handarbets- och skolköksseminarierna;

F. att riksdagen må, i anledning av motionen II: 18 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte — med beaktande av vad utskottet i det föregående anfört — låta verkställa utredning angående åtgärder för underlättande av studiemöjligheterna för i motionen avsedda särskilda studiebegåvningar.

Stockholm den 9 juni 1944.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Pauli, Gränebo, Bernhard Nilsson, Bäcklund, Holmström, Karl Andersson, Boman, Emil Petersson* och *Ivar Persson*; samt

från andra kammaren: herrar *Törnkvist, Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Danielsson, Ward, Persson* i Falla, *Persson* i Tidaholm, *Holmdahl, Wallentheim*, fru *Alvén* och herr *Onsjö*.

Reservationer:

1) av herr *Oscar Olsson*, som ansett,

a) att utskottets yttrande (s. 12 o. 13) under rubriken »1. Upprättande av nya statliga gymnasier» bort hava följande lydelse:

»Såsom av — — — översyn föreläge.

Riksdagens bestämda förutsättning var således, att en ingående översyn av den nuvarande fördelningen av gymnasierna mellan olika delar av landet skulle föregå ett inrättande av nya gymnasier med undantag endast för Örnsköldsvik. Då denna förutsättning inte föreligger, avstyrker utskottet bifall till förslaget om inrättande redan i år av ett gymnasium i Ludvika men tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag beträffande upprättande av ett statligt gymnasium i Örnsköldsvik.

Vad beträffar — — — ifrågavarande motioner»;

b) att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen I: 304,

c) att utskottets yttrande (s. 36—38) under rubriken »a) Besparingsåtgärder» bort hava följande lydelse:

»Såsom av — — — och föreslagit.

Från och — — — för undervisningen. Utskottet är dock med hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna icke berett att på sätt motionären synes avse förorda ett omedelbart slopande av *samtliga* restriktioner. Vid sina kostnadsberäkningar utgår motionären endast från kostnaden för begränsningen av lärjungeantalet i realskolans avslutningsklass och de två högsta klasserna i de kommunala flickskolorna. Otvivelaktigt äro de pedagogiska olägenheterna av det höga lärjungeantalet i dessa klasser ännu större än övriga i besparingssyfte vidtagna restriktioner. Särskilt goda skäl föreligga således för en omedelbar återgång på denna punkt till förhållandena före 1940. Emellertid anser sig utskottet på grund av det statsfinansiella läget icke kunna tillstyrka en så stor anslagshöjning som den i motionen föreslagna eller 420 000 kronor. I den av skolöverstyrelsen gjorda beräkningen, som redovisats i propositionen 1940: 154, skulle av detta belopp i runt tal 115 000 kronor belöpa på de kommunala flickskolorna, 74 200 kronor på de högre folkskolorna och praktiska mellanskolorna samt respektive 172 000 kronor och 58 000 kronor eller sammanlagt 230 000 kronor på de allmänna läroverken och de kommunala mellanskolorna, de båda största grupperna av här ifrågavarande skolor. De kommunala flickskolornas högsta klasser arbeta inte under trycket av realexamen och ha även för övrigt en lugnare arbetstakt än realskolorna, varför en omedelbar återgång till förhållandena före 1940 icke för dem torde vara så angelägen som för läroverken och de kommunala mellanskolorna. Samma förhållanden kunna ej återopas för de praktiska mellanskolornas vidkommande, men då dessas antal är relativt litet, kan det dock anses försvarligt

att vänta med en förändring för deras vidkommande ännu ett år, liksom för de kommunala flickskolornas. Utskottet tillstyrker således för nästa budgetår en återgång i berörda hänseenden endast för de allmänna läroverkens och de kommunala mellanskolornas vidkommande och förordar därför en anslagsförhöjning av (172 000 + 58 000 =) 230 000 kronor. Emellertid vill utskottet framhålla vikten av att även *övriga* här ifrågavarande restriktioner icke upprätthållas längre än de statsfinansiella förhållandena oundgängligen kräva»;

d) att utskottet med anledning av vad under a) — c) anförts och uttalats bort hemställa,

A. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen I: 292 ävensom med bifall till motionerna I: 291 och II: 471 samt I: 304 och med avslag å motionerna I: 303 och II: 478, II: 479, II: 470, I: 193 och II: 183, II: 13, I: 240 och II: 358, I: 189 och II: 185, II: 292, II: 291 och II: 348,

1. besluta, att samrealskolan i Örnsköldsvik skall från och med budgetåret 1944/45 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, successivt utbyggas till högre allmänt läroverk, omfattande, förutom nu befintliga realskollinjer, en fyraårig latinlinje och en fyraårig reallinje, under förutsättning att nämnda stad åtager sig att fråga om det högre allmänna läroverket ej mindre tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal än även bevilja ett engångsanslag av minst 5 000 kronor till komplettering av undervisningsmaterielen och utvidgning av biblioteket;

2. besluta, att — — — erforderlig vaktmästarpersonal;

3. godkänna följande personalförteckning för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1944/45:

Personalförteckning.

Befattning.

Lönegrad.

Tjänstemän å ordinarie stat.

22 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlöningsgrupp I	E 13
19 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlöningsgrupp II	E 12
22 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlöningsgrupp III ..	E 11

3 rektorer vid realskolor, avlöningsgrupp I	E 9
25 » » » »	II E 8
27 » » » »	III E 7
23 » » » »	IV E 6
447 lektorer	A 27
<i>Anm.</i> Av dessa lektorstjänster må endast 442 uppehållas.		
1 283 adjunkter	A 23

*Extra ordinarie tjänstemän i högre lönegrad
än den 20:e.*

250 adjunkter Eo 21;

4. bemyndiga Kungl. — — — eller ämneslärrarinnebefattning;

5. godkänna följande avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1944/45:

A v l ö n i n g s s t a t .

Utgifter:

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, *förslagsvis* kronor 20 970 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:
 - a) Arvoden åt kvinnliga sakkunniga .. kronor 450
 - b) Arvoden åt tillsynslärare » 8 425
 - c) Personliga tilläggsarvoden åt första lärarinnor » 1 200
 - d) Arvoden åt skolläkare m. m., *förslagsvis* » 231 500
 - e) Arvoden åt bibliotekarier » 93 000
 - f) Arvoden åt biträden på rektorsexpeditionerna » 122 800
 - g) Särskilda arvoden vid provårsläroverk » 172 500

h) Särskilda arvoden vid statens afton- skola	kronor	5 800	
i) Arvode åt biträ- dande förestånda- rinna	»	1 200	
j) Personlig lönefyll- nad åt vissa rek- torer	»	11 500	kronor
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	»	6 006 000	
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	»	3 883 225	
			Summa kronor 31 507 600

Särskilda uppbördsmedel:

-----	926 600

	Nettoutgift kronor 30 581 000;
-----	-----

9. till *Allmänna läroverken*: *Avlöningar* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 30 581 000 kronor;

14. till *Kommunala läroverk*: *Bidrag till kommunala mel-lanskolor* för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 4 158 000 kronor;

B. att motionen I: 241 må anses besvarad med vad utskottet här ovan anfört;

2) av herrar *Oscar Olsson, Bäcklund, Emil Petersson, Ivar Persson* och *Danielsson*, vilka ansett,

dels att de två sista meningarna i första stycket av utskottets yttrande å s. 59 bort ersättas med en mening av följande lydelse: »Utskottet, som utgår ifrån att vad i motionerna I: 59 och II: 88 i detta ämne anförts därvid kommer att av skolutredningen upptagas till övervägande, har emellertid funnit sig böra i anledning av vad i motionerna yrkats förorda, att för nästa budgetår anvisas ett anslag av 50 000 kronor till statsbidrag för anskaffande av lokaler för s. k. robertsforsskolor»,

dels ock att utskottet med anledning härav bort hemställa,

C. att riksdagen må i anledning av motionerna I: 59 och II: 88 till *Statsbidrag för anskaffande av lokaler för s. k. robertsforsskolor* för budgetåret 1944/45 anvisa ett reservationsanslag av 50 000 kronor;

3) av herrar *Persson* i Falla och *Holmdahl*, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande å s. 59 och 60 angående motionen II: 18 bort hava följande lydelse:

»Med anledning — — — i ämnet.

I motionen II: 18 — — — till förfogande. Utskottet är däremot icke övertygat om lämpligheten av att anknyta av motionären ifrågasatta specialgymnasier till folkhögskolorna. Utskottet utgår emellertid från att skolutredningen i samband med behandlingen av gymnasieorganisationen kommer att till närmare prövning upptaga jämväl frågan om vilka åtgärder, som kunna lämpligen finnas böra vidtagas på nu ifrågavarande område. Med vad sålunda anförts torde motionen II: 18 få anses besvarad»;

dels ock att utskottet med anledning härav bort hemställa,

F. att motionen II: 18 må anses besvarad med vad utskottet i det föregående anført;

4) av herr *Wallentheim* i anledning av vad utskottet anført (s. 20) under rubriken »3. Ombildning av kommunala mellanskolan i Solna till samrealskola»;

5) av herr *Pauli* i anledning av vad utskottet anført (s. 39) under rubriken »b) Anslagsberäkningar»;

6) av herrar *Pauli* och *Emil Petersson*, vilka ansett, att utskottet bort i sitt yttrande (s. 41) under rubriken »Förslagsanslagen till bidrag till kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor och praktiska mellanskolor» i anledning av motionerna I: 240 och II: 358 förorda sådan jämkning i Kungl. Maj:ts förslag, att kvinnlig lärare vid de högre kommunala skolorna med avseende å rätt att åtnjuta lön i högsta löneklass inom vederbörlig lönegrad jämställas med kvinnlig lärare vid allmänt läroverk.
